דו״ח חופש הדת הבינלאומי – ישראל, 2016

תקציר מנהלים

דו״ח על השטחים הכבושים, כולל אזורים הכפופים לתחום השיפוט של הרשות הפלסטינית (הרש״פ), מצורף בסוף הדו״ח הזה.

חוק היסוד מתאר את המדינה כמדינה יהודית ומגן על חופש המצפון, האמונה, הדת והפולחן, ללא קשר לזיקתו הדתית של אדם. האלימות בין פלסטינים לבין כוחות בטחון ישראליים בישראל, בירושלים, בעזה ובגדה המערבית נמשכה. במשך השנה נהרגו שבעה ישראלים, אחד מהם אזרח אמריקני, וחמישה תוקפים פלסטינים בהתקפות טרור בתוך הקו הירוק, ועוד 62 ישראלים נפצעו. משטרת ישראל המשיכה לבדוק אנשים שאינם מוסלמים לפני כניסתם להר הבית (שהוא יסוד בית המקדש הראשון ובית המקדש השני של היהודים) ומתחם "אל-חרם א-שריף" (הכולל את כיפת הסלע ואת מסגד אל-אקצא) למניעת הכנסת אביזרים דתיים, ואנשי המינהל הירדניים המשיכו להגביל כניסת מבקרים שאינם מוסלמים אל כיפת הסלע ואל מסגד אל-אקצא. בהסתמכה על נימוקים ביטחוניים, הגבילה משטרת ישראל לעתים גישה רחבת היקף של מוסלמים לאתר. כמה חברי כנסת ונושאי תפקידים ממשלתיים קראו לשינוי המדיניות של איסור תפילות על מי שאינם מוסלמים ואת האיסור מצד הממשלה על חברי כנסת לבקר בהר הבית/ חרם א-שריף, אך ראש הממשלה בנימין נתניהו חזר בפומבי על תמיכתו בשני האיסורים.
הממשלה המשיכה לאפשר למי שאינם יהודים, כולל מוסלמים ונוצרים, להתפלל בכותל המערבי, אך המשיכה לאכוף איסור על עריכת תפילות יהודיות לא-אורתודוקסיות (כולל עירוב של נשים וגברים בתפילות משותפות). הממשלה ופעילים לא-אורתודוקסים הגיעו בינואר לפשרה לאפשר "תפילה שוויונית", כלומר תפילות בנוסח רפורמי וקונסרבטיבי בסמוך לכותל המערבי, אך לא ביצעה אותה. המדינה יישמה קווי מדיניות המבוססים על פרשנויות יהודיות אורתודוקסיות של החוק הדתי. לדוגמה, בעקבות החלטת בית המשפט העליון בפברואר, שהורה כי יש לפתוח מקוואות לטקסי גיור לא-אורתודוקסים, העבירה הכנסת ביולי חוק העוקף את פסיקת בית המשפט והעלול למנוע מיהודים רפורמים או קונסרבטיבים לעשות שימוש במתקנים אלה לצורך גיורים על-ידי השארת ההחלטה בידי הרבנות המקומית. פסיקה של בית המשפט העליון ב-31 למרץ הרחיבה את זכויות ההגירה על-פי חוק השבות לאנשים המשלימים גיור אורתודוקסי פרטי (שאינו מוכר על-ידי הרבנות הראשית) במדינה. הממשלה המשיכה להכיר בנישואין של יהודים שנערכו במדינה אך ורק כאשר אלה נערכו בחסות הרבנות הראשית, שהיא מוסד אורתודוקסי.

כמו כן נשמרה המתיחות ביחסים בין קבוצות דתיות ואתניות, כולל בין מוסלמים ונוצרים, ערבים ולא ערבים, ויהודים חילוניים ודתיים. בתחילת השנה נכנס אזרח ערבי לבר בתל אביב ורצח שני אזרחים יהודים ופצע כמה נוספים, ואז במנוסתו רצח נהג מונית שהיה אזרח ערבי. מאוחר יותר הוא נהרג בחילופי ירי עם אנשי הביטחון. ב-8 למרץ, רצח פלסטיני אזרח אמריקני ודקר ישראלים ומאוחר יותר נהרג בידי כוחות הביטחון. באותו יום, עשה יהודי חרדי, שהותקף גם הוא, שימוש בסכין של תוקפו הפלסטיני, והרג את

התוקף. ב-4 בפברואר, תקפו שתי נערות בנות 14, אזרחיות ערביות בישראל, מאבטח ברמלה תוך שימוש בסכינים. המאבטח נפצע פצעים קלים בידיו וברגליו. המשפט נמשך נכון לסוף השנה. אירוע מפברואר 2015 שבו היו מעורבים שני תוקפים יהודים שהיכו יוצא צבא דרוזי ישראלי הובא לדיון בבית המשפט בספטמבר, אך התיק נסגר עקב "העדר ראיות". החברה האזרחית ומנהיגים דתיים פעלו לעידוד הסובלנות והשקט.

שגריר ארה״ב ונושאי תפקידים בשגרירות שוחחו עם חברי ממשלה וחברי כנסת מובילים אודות החשיבות של שמירה על הסטטוס קוו בהר הבית/ חרם א-שריף ושל הימנעות מהסלמת המתח באמצעות מעשים או אמירות פרובוקטיביים. במפגשים עם אנשי הממשלה, הדגישו פקידי השגרירות את החשיבות של פלורליזם דתי וכבוד כלפי זרמי היהדות הלא אורתודוקסית. פקידי ממשל בכירים מארה״ב, כולל שגרירת ארה״ב לאו״ם, עוזר מזכיר המדינה לענייני ארגונים בינלאומיים, וסגן עוזר מזכיר המדינה לדמוקרטיה, זכויות אדם ועבודה נפגשו עם חברי ממשלה, קבוצות דתיות ומנהיגי החברה האזרחית על מנת להדגיש את החשיבות של סובלנות ודו-שיח כדי למצוא דרכים לצמצום אלימות ממניעים דתיים. יוזמות שנתמכו על-ידי השגרירות התמקדו בדיאלוג בין-דתי ופיתוח קהילתי ודגלו בחברה משותפת עבור אוכלוסיות יהודיות וערביות. נושאי תפקידים מהשגרירות השתתפו באירועים דתיים שאורגנו על-ידי קבוצות יהודיות, מוסלמיות, דרוזיות ונוצריות כדי להפגין תמיכה אמריקאית בפלורליזם דתי.

סעיף **I**. דמוגרפיה דתית

על-פי הערכות הממשל בארה״ב, האוכלוסייה מונה 8.2 מיליון (הערכה מיוני 2016), וכוללת תושבים דרוזים וישראליים החיים ברמת הגולן וכן 200,000 ישראלים במזרח ירושלים. על-פי מערכת הסיווג של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כ-75 אחוזים מהאוכלוסייה הם יהודים, 18 אחוזים מוסלמים, 2 אחוזים נוצרים ו-1.6 אחוזים דרוזים. ארבעת האחוזים הנותרים מורכבים מקהילות קטנות יחסית של בני הדת הבהאית, שומרונים, קראים, "עדי יהוה" וכאלה שהלמ״ס מסווגת כ"אחרים" – בעיקר אנשים, כולל מהגרים רבים מבריה״מ לשעבר, המזדהים כיהודים אך אינם עומדים בהגדרה היהודית האורתודוקסית של "יהודי" המשמשת את הממשלה בהליכים אזרחיים. מרבית האזרחים שאינם יהודים הם ממוצא ערבי.

על-פי סקר מטעם מכון המחקר Pew שפורסם במרץ, 49 אחוזים מהבוגרים היהודים הישראלים מזדהים כחילונים, 29 אחוזים מזדהים כ"מסורתיים", 13 אחוזים כ"דתיים" או "אורתודוקסים מודרניים" ו-9 אחוזים כ"חרדים". קיימת גם קהילה של כ-15,000 יהודים משיחיים, כפי שדיווחה הקהילה היהודית המשיחית.

קהילות בדואיות מוסלמיות מרוכזות בנגב (דרום) ומרבית הקהילות הדרוזיות, הנוצריות והמוסלמיות מרוכזות באזור הגליל (צפון), חלקן ביישובים הומוגניים וחלקם ביישובים

שבהם יש עירוב של חלק מהקבוצות הדתיות הללו. ישנן מספר קהילות דרוזיות ברמת הגולן הכבושה, וכן קהילה עלאווית בכפר רג׳ר.

על-פי נתוני הממשלה, נכון ל-30 בספטמבר היו בערך 81,000 עובדים זרים חוקיים במדינה ו-16,736 עובדים בלתי-חוקיים. על-פי הממשלה וארגונים לא ממשלתיים, נמצאים בישראל כ-40,000 מהגרים ומבקשי מקלט מאפריקה החיים במדינה – ירידה מ-45,000 בשנה הקודמת. עובדים זרים כוללים פרוטסטנטים, נוצרים קתולים, נוצרים אורתודוקסים, בודהיסטים, בני דת ההינדו ומוסלמים.

סעיף II. מצב הכיבוד של חופש הדת מצד הממשלה

מסגרת משפטית

אין חוקה. חוק היסוד מתאר את המדינה כ"מדינה יהודית ודמוקרטית" ומאזכר את הכרזת העצמאות של מדינת ישראל, המבטיחה חופש דת ומצפון וכן שוויון חברתי ופוליטי מלא, ללא קשר לזיקה דתית.

על-פי פסיקות בית המשפט העליון, "חוק היסוד כבוד האדם וחירותו" מגן על החופש לנהוג על-פי אמונות דתיות או לא לנהוג על-פיהן, כולל חופש המצפון, האמונה, הדת והפולחן, ללא קשר לדתו של אדם. החוק משלב הוראות בדבר חופש הדת על-פי אמנות בינלאומיות לזכויות אדם וכולל אותן במשפט המדינה.

הרבנות הראשית מחזיקה בסמכות להנפקת אישורי גיור בתוך המדינה בהתאם להלכה האורתודוקסית הרבנית. מועצת הרבנות הראשית מורכבת מרבנים אורתודוקסים שנבחרו על-ידי אסיפה של רבנים, מנהיגים מהממשל המקומי, שרי ממשלה ואנשים מן השורה המתמנים על-ידי הממשלה.

הממשלה מספקת מימון הן לתכניות גיור אורתודוקסיות והן לתכניות גיור שאינן אורתודוקסיות. קרובי משפחה של יהודים שהתגיירו אינם זכאים לקבל זכויות תושבות, מלבד הילדים של גרים גברים או נשים, שנולדו אחרי השלמת תהליך הגיור של ההורה. בעקבות החלטת בית המשפט העליון מפברואר שהורתה על פתיחת מקוואות להליכי גיור לא-אורתודוקסים, העבירה הכנסת ביולי חוק האמור להיכנס לתוקף ב-2017, המסמיך את הרבנויות המקומיות לקבוע מי יוכל להשתמש במקוואות שבתחומן, מה שעלול למנוע מיהודים רפורמים וקונסרבטיבים מלהשתמש במתקנים אלה לצורך טקסי הגיור שהם עורכים.

החוק מכיר בדתות יהדות, נצרות, אסלאם, הדת הדרוזית והדת הבהאית. קהילות דתיות נוצריות מוכרות בהתאם לשיטת המילט המשפטית העותומנית שאומצה וכוללת: אורתודוקסיה מזרחית, לטינית (הכנסייה הקתולית-רומית), גרגוריאנית-ארמנית, ארמנית-

קתולית, סורית-קתולית, כשדית (קתולית אוניאטית כשדית) מליכית קתולית-יוונית, מרוניטית, סורית-אורתודוקסית ואפיסקופלית אוונגליסטית. הקהילה האנגליקנית והקהילה הבהאית מוכרות באמצעות חוק מתקופת המנדט הבריטי שאומץ על-ידי הממשלה. הממשלה אינה מכירה בקהילות דתיות אחרות, כולל קהילות פרוטסטנטיות גדולות שהן בעלות נוכחות במדינה, כקהילות אתנו-דתיות נפרדות. קיימים שני מסלולים חוקיים לקבלת הכרה פורמלית בהתאם לחוקים שאומצו מתקופת המנדט הבריטי: באמצעות הכרזה ממשלתית בתגובה לפניות למשרד ראש הממשלה על-פי דבר המלך במועצה, או על-ידי בקשה ממשרד הפנים לקבלת הכרה. קבוצות יכולות לערער בבית המשפט העליון על פניות שנדחו.

קהילות דתיות מוכרות פטורות ממיסוי על מקומות תפילה ויכולות לקיים בתי דין נפרדים כדי להחיל את הלכות המעמד האישי על-פי דתם. מספר דתות שאינן מוכרות, כגון "עדי יהוה", מקבלים פטור ממס רכוש על מקומות התפילה שלהם, למרות שאחרים, כגון בודהיזם וסיינטולוגיה, אינם זוכים לכך. בעוד שחברים בקהילות דתיות מוכרות נדרשים רק לאישור מטעם משרד החוץ לקבלת אשרה, אשרות עבור חברים בקהילות דתיות שאינן מוכרות נדרשים להמציא אישור גם ממשרד הפנים לשהייה מעבר לחמש שנים. חברים בקבוצות דתיות שאינן מוכרות יכולים לנהוג על-פי אמונתם.

החקיקה קובעת מועצות דתיות עבור קהילות יהודיות ועבור הדרוזים. למשרד לשירותי דת יש סמכות שיפוט על 133 המועצות הדתיות היהודיות במדינה המפקחות על מתן שירותי דת בקהילות יהודיות. הממשלה ממנת כ-40 אחוזים מתקציבי המועצות הדתיות, ואת השאר ממנות הרשויות המקומיות. האגף לעדות לא-יהודיות במשרד הפנים מחזיק בסמכות השיפוטית על קבוצות לא-יהודיות ומפקח על המועצה הדתית של הדרוזים. האגף לעדות לא-יהודיות מכנס מועצה בין-דתית של כל הדתות המוכרות, כולל יהדות, המשמשת כפורום לדיונים עבור עדות דתיות מוכרות. משרד הפנים מקיים תכנית למתן הכשרה דתית ומכשיר את אנשי הדת הדרוזים והמוסלמים המועסקים על-ידי המדינה כיצד לעבוד מול משרדי ממשלה. כחמישים אחוזים מהאיממים המוסלמים הם עובדי מדינה ומקבלים את משכורתם וכן השתלמויות דתיות באמצעות משרד הפנים. המשכורות של שאר האיממים ממומנות באופן פרטי.

החוק מפליל הפרעה בלתי מוצדקת בזדון למפגש של אנשים הנאספים יחד לתפילה דתית וכן תקיפת אדם במפגש כגון זה. הוא מפליל גם הרס בזדון, גרימת נזק או חילול של עצם כלשהו הנחשב קדוש על-ידי קבוצת אנשים כלשהי, עם עונש של שלוש שנות מאסר.

החוק מחייב אנשים המבקשים לנסוע למדינות "עוינות" כולל ערב הסעודית, שהיא היעד למשתתפים בחאג׳, לקבל היתר משר הפנים או מראש הממשלה. נסיעה בלתי חוקית היא בת-ענישה בפסיקת מאסר או קנס אם הנוסע אינו מבקש אישור מראש.

עשיית נפשות להמרת דת היא חוקית עבור כל הקבוצות הדתיות. החוק אוסר הצעת הטבה חומרית במהלך עשיית נפשות למען דת מסוימת. בלתי חוקי גם להשפיע למען המרת דתו של מי שגילו פחות מ-18 ללא הסכמת שני הוריו.

החוק מפליל גרימת נזק, הרס או חילול של אתרים דתיים (עם עונש מאסר של שבע שנים) ומעשים "הפוגעים בחופש הגישה" של מתפללים לאתרים דתיים (עם עונש של חמש שנות מאסר). אתרים דתיים מסוימים הנחשבים כאתרי עתיקות זוכים להגנה נוספת תחת חוק העתיקות. משרד התיירות אחראי להגנה ותחזוקה של אתרים דתיים שאינם יהודיים, בעוד המשרד לשירותי דת מגן על אתרים דתיים יהודיים ומתחזק אותם. החוק קובע גם עד חמש שנות מאסר בגין מעשים "העשויים לפגוע ברגשותיהם של חברים בדתות שונות" ביחס לאתרים הקדושים שלהם. החוק מעניק לממשלה ולא לבתי המשפט את הסמכות להחליט על היקף הזכות להתפלל באתרים דתיים מסוימים, ובית המשפט העליון אישר את סמכותה זאת של הממשלה.

בבתי ספר ממלכתיים בשפה העברית מלמדים היסטוריה יהודית ומקצת מקורות דתיים בסיסיים. שיעורים אלה סוקרים בעיקר מורשת ותרבות יהודית, ולא אמונה דתית. בתי ספר ממלכתיים לדוברי ערבית עם תלמידים ערבים מציעים שיעורי דת על קוראן ותנ״ך לתלמידים ערבים מוסלמים ונוצרים כאחד. כמו כן יש בתי ספר יהודיים-ערביים מעורבים אשר מלמדים שיעורי דת. לדוגמה, תכנית הלימודים בבית הספר המלכ״ר "יד ביד": מרכז לחינוך יהודי-ערבי מדגיש את המשותף וכן קווי עלילה דומים בכתבי הקודש של היהדות, הנצרות והאסלאם. על-פי חוק, המדינה מספקת מימון שווה ערך לחינוך בבית ספר ציבורי לשתי מערכות חינוך דתיות חרדיות: מערכת החינוך המקושרת לסיעת "יהדות התורה" והמערכת המקושרת ל"אל המעיין" הקשורה לש״ס. לקטינים יש זכות לבחור בית ספר ציבורי חילוני במקום בית ספר דתי ללא קשר להעדפות הוריהם.

החוק מעניק לכל יהודי או לכל ילד/ה או נכד/ה של יהודי את הזכות להגר למדינה מארץ זרה יחד עם בן או בת זוגו או זוגה וילדיהם. הילדים הקטינים של נכד/ה של יהודי/ה מקבלים מעמד הומניטרי אך אינם מקבלים אזרחות באופן אוטומטי. על-פי חוק השבות אלה שהשלימו גיור אורתודוקסי בישראל או מחוץ לישראל זכאים להגר למדינה, לקבל אזרחות ולהירשם כיהודים במרשם האוכלוסין האזרחי. אלה שהשלימו גיור מחוץ לישראל, ללא קשר לזרם יהדותם, זכאים להטבות אלה גם אם הם אינם מוכרים כיהודים על-ידי הרבנות הראשית; זה כולל את הזרם הרפורמי, הקונסרבטיבי וזרמים נוספים של היהדות. פסיקה של בית המשפט העליון במרץ הרחיבה את זכויות ההגירה למדינה (כולל אזרחות) על-פי חוק השבות לאלה שהשלימו הליכי גיור אורתודוקסיים פרטיים (לא דרך הרבנות) בישראל. צאצאיהם של יהודים הינם זכאים להגירה בכפוף לחוק השבות ללא קשר לאמונות הדתיות שעל פיהן הם חונכו, על אף שהחוק מחשיב את אלה הממירים את דתם כבוגרים ועוברים לקבוצות דתיות אחרות, כולל יהודים משיחיים, כמי שוויתרו מרצון על זכאותם להגנות חוק השבות.

הרבנות הראשית קובעת מי יכול להיקבר בבתי קברות יהודיים ממלכתיים, ומגבילה זכות זאת לאנשים הנחשבים יהודים על-פי אמות מידה אורתודוקסיות. על-פי החוק כל אדם זכאי להיקבר בטקס אזרחי ויש להקים בתי קברות אזרחיים באזורים שונים ברחבי המדינה הרחוקים זה מזה מספיק כדי שכל מי שמעוניין לעשות בהם שימוש יוכל לעשות זאת באופן סביר. החוק מפליל חילול מכוון או הסגת גבול במקומות קבורה וקובע בגין מעשים אלה עונש של שלוש שנות מאסר.

חוקים שעברו בירושה מהאימפריה העותומנית והמנדט הבריטי מעניקים את הסמכות השיפוטית בענייני מעמד אישי לקהילות דתיות מסוימות. לבתי דין דתיים המנוהלים על-ידי קהילות דתיות בעלות הכרה רשמית יש סמכות משפטית לגבי חבריהן בענייני נישואין, גירושין וקבורה. משפחות יהודיות, דרוזיות, מוסלמיות ונוצריות יכולות לבקש שענייני מעמד אישי, כולל דמי מזונות, משמורת ילדים, אפוטרופסות, אלימות במשפחה, אבהות, וחלוקת רכוש יידונו בבית דין דתי או בבית משפט אזרחי. חריגות מהוראה זאת כוללות מקרים של גירושין שבהם נשים יהודיות כפופות לסמכות הבלעדית של בתי הדין הרבניים אם בן הזוג שלהן היה הראשון שפתח הליך בבית דין כזה, ובתיקי אבהות בקרב אזרחים מוסלמים, שהסמכות השיפוטית הבלעדית עליהם מצויה בידי בתי דין שרעיים. חברים בקבוצות דתיות שבהן הגירושין אינם מורשים, כגון קתולים, אינם יכולים להשיג גירושין אלא אם ימירו את דתם לדת אחרת המאפשרת גירושין. מקרים של מעמד אישי במשפחות שבהן בני הזוג אינם מאותה דת בדרך כלל נדונים בבתי משפט אזרחיים.

החוק מאפשר רישום אזרחי של שני אנשים כזוג נשוי רק אם שני בני הזוג מוכרים כ"חסרי דת", אם הם נישאו מחוץ למדינה, או אם בני הזוג שייכים לשתי דתות שונות ובתי הדין של עדותיהם בהתאמה אינם מתנגדים לרישום אזרחי. על-פי החוק, אנשים מסווגים כ"חסרי דת" אם הם אינם משתייכים לאחת הדתות המוכרות כפי שנרשם במרשם הלאומי. זה כולל כ-322,000 מהגרים וצאצאיהם, בעיקר מברית המועצות לשעבר, שזכו באזרחות ישראלית תחת חוק השבות אך אינם מוכרים כיהודים על-ידי הרבנות הראשית, המשתמשת בהגדרה האורתודוקסית לפיה מוצא האם הוא הקובע אם אדם יהודי או לא.

לבתי משפט חילוניים יש סמכות שיפוטית עיקרית בנושאי ירושה, אך הצדדים יכולים להתדיין בנושאים אלה בבתי דין דתיים בהסכמה הדדית. ההחלטות של גופים אלה כפופות לביקורת מצד בית המשפט העליון. בבואם לפסוק בנושאים אזרחיים, בתי הדין הרבניים מחילים את החוק הדתי, השונה מן החוק האזרחי; כולל בנושאים הנוגעים לזכויות קניין של אלמנות ובנות.

שירות צבאי הוא חובה לאזרחים יהודים, מלבד נשים אורתודוקסיות. הוא חובה גם לאזרחים זכרים שהם דרוזים ואזרחים זכרים מהקהילה הצ׳רקסית (מוסלמים שמוצאם מצפון-מערב אזור הקווקז שהיגרו לארץ בסוף המאה ה-19). אזרחים ערבים נוצרים ומוסלמים פטורים משירות חובה, אך הממשלה מעודדת אותם להתנדב.

ביולי העבירה הכנסת חוק הקובע עונש של שלוש עד 15 שנים על הסתה או ניסיון לשכנע חייל מתנדב לערוק מהצבא, או על מתן מחסה למתנדב שערק, עונש השווה לזה הקבוע לגבי חיילים שגויסו. יוזם החוק אמר שהוא יזם אותו כדי להסיט את הלחצים מחיילים ערבים נוצרים המתנדבים לצבא.

החוק מעניק לשר הביטחון שיקול דעת מסוים למתן פטורים משירות צבאי חובה לסרבנים מטעמי מצפון. ועדה מיוחדת מעריכה בקשות לפטור מטעמי מצפון ועשויה להמליץ על פטורים אם לקביעתה המבקש מתנגד באופן אינהרנטי לשימוש בכוח אלים במסגרת צבאית ולמלחמה באופן המונע ממנו או ממנה לשרת בצבא. הוועדה גם מוסמכת להמליץ על התאמות מסוימות לעניינים המטרידים את המתנגד/ת מטעמי מצפון, כולל מתן רשות לא לשאת נשק או ללבוש מדים. יו"ר הוועדה מוסמך להעניק פטורים, וניתן לערער בכתב על החלטות הוועדה למשרד הביטחון או לבתי המשפט.

כדי לקבל הטבות הדומות לאלה הניתנות ליוצאי צבא, ערבים ואחרים הפטורים משירות צבאי חובה יכולים להתגייס לתכנית שירות חלופית המנוהלת על-ידי משרד המדע והטכנולוגיה למשך שנה או שנתיים כמתנדבים בתחומי הבריאות, החינוך והרווחה במסגרת ארגונים ומוסדות לא ממשלתיים.

חברות בדת מוכרת נרשמת במרשם האוכלוסין הלאומי והיא מועברת מהורים לילדים, אלא אם אדם משנה אותה באמצעות המרת דת רשמית. חברות בקבוצה דתית שאינה מוכרת נרשמת כ"חסר דת". כל היהודים רשומים כיהודים, בין אם הם אורתודוקסים או שאינם אורתודוקסים (אלא אם כן המירו את דתם לדת אחרת).

החוק מפליל קריאה לאלימות או לטרור וכן שבחים, תמיכה או עידוד למעשי אלימות או טרור כאשר מעשים אלה עלולים להוביל לאלימות, כולל אלימות נגד קבוצות דתיות.

החוק מפליל הסתה לגזענות, המוגדרת כאמירות המבזות או משפילות או הצגת אלימות כלפי מאן דהוא על בסיס הגזע שלו, ומחריג אמירות המצטטות מקור דתי, אלא אם מוכחת כוונה להסית לגזענות.

המדינה חברה באמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות (ICCPR) עם הסתייגות לפיה ענייני מעמד אישי נשלטים על-ידי החוק הדתי של הצדדים המעורבים, והמדינה שומרת על הזכות להחיל את החוק הדתי הזה כאשר הוא אינו עולה בקנה אחד עם חובותיה בכפוף לאמנה.

נוהגים ממשלתיים

עלייה בהתנגשויות אלימות בין כוחות בטחון ישראלים ופלסטינים בישראל, בירושלים, בעזה ובגדה המערבית התחילה בספטמבר 2015 ונמשכה גם השנה בעקבות מריבות

בין פעילים יהודים לבין פעילים מוסלמים המתפללים באתר הר הבית/חרם א-שריף. כתוצאה מאלימות זאת נהרגו שבעה ישראלים, אזרח אמריקני אחד וחמישה תוקפים פלסטינים ו-62 ישראלים נפצעו בתוך הקו הירוק. מכיוון שהדת והמוצא האתני לעתים קרובות קשורים באופן הדוק, היה קשה לסווג חלק ניכר מהאלימות הזאת כמבוססת על זהות דתית בלבד. מספר המבקרים היהודים בהר הבית/חרם א-שריף, שעל-פי הדיווח כולל פעילי הר הבית, גדל להיקפים חסרי תקדים במהלך החגים היהודיים וחגי הלאום. באפריל, ביוני ובאוגוסט היו מקרים של אלימות במתחם הר הבית/חרם א-שריף, בדרך כלל אחרי שמבקרים מוסלמים או שומרי הוואקף (הנאמנות האסלמית וארגון הצדקה הממומנים על-ידי ירדן האחראים לניהול האתר) אמרו שהם ראו מבקרים יהודים מתפללים באתר. בשונה מהנהוג בעבר, הרשו הרשויות הישראליות שסייעו לביקורים אלה גם ללא-מוסלמים לבקר באתר במשך חלק מהימים האחרונים של הרמדאן. בטיעון לחשש בטחוני, המשיכה משטרת ישראל להגביל גישה מוסלמית רחבה להר הבית/חרם א-שריף, אף כי למשך פחות ימים (יומיים) מאשר בשנת 2015 (27). הוואקף המשיך למנוע מלא-מוסלמים שביקרו בהר הבית/חרם א-שריף להיכנס לכיפת הסלע ולמסגד אל-אקצא. הממשלה הרשתה הן למוסלמים והן לנוצרים להתפלל בכותל המערבי, אך תוך הפרדה בין גברים לנשים, ולא ביצעה פשרה שהושגה עם פעילים יהודים לא-אורתודוקסים לגבי "תפילה שוויונית", כלומר, תפילה בנוסח יהודי רפורמי וקונסרבטיבי. הגבלות ביטחוניות ישראליות הגבילו את הכניסה של פלסטינים לרחבת הכותל. המדינה יישמה כמה קווי מדיניות המבוססים על פרשנויות יהודיות אורתודוקסיות של החוק הדתי.

האזרח הערבי ישראלי נשאת מלחם הרג שני בני אדם ופצע שבעה נוספים בבר ברחוב דיזנגוף בתל אביב ב-1 בינואר. מאוחר יותר הוא הרג נהג מונית. ראיות על השימוש בחומרים דתיים כשהתכונן להתקפה נמצאו בטלפון שלו, יחד עם וידיאו המבטא את שנאתו כלפי "אויבי האסלאם". כוחות הביטחון הרגו את מלחם בקרב יריות לאחר מצוד שנמשך שבוע.

ב-8 למרץ, דקר הפלסטיני בשאר מסאלחה למוות אזרח אמריקני ופצע 10 ישראלים בתקיפות ביפו. כוחות הביטחון הרגו את מסאלחה בעת ההתקפה שביצע.

ב-28 ליוני, סגרה משטרת ישראל את הר הבית/חרם א-שריף למבקרים לא-מוסלמים למשך שלושה ימים, בשל חששות ביטחוניים אחרי תקיפות של מבקרים יהודים במשך הימים האחרונים של הרמדאן. בעקבות הסגירה, דיווח "הג׳רוזלם פוסט" על קבוצה של נערים מוסלמים רעולי פנים שזרקו אבנים וחפצים אחרים על שוטרים ישראלים שהוצבו באתר ואז התבצרו במסגד אל-אקצא. המשטרה עצרה עשרות ערבים שנחשדו בזריקת חפצים על מבקרים יהודים ועל שוטרים.

קבוצה של רבנים דתיים-לאומיים המשיכה להפעיל בית דין פרטי לגיורים עבור ילדים של משפחות שיהדותם לא הוכרה על-ידי המדינה או בתי הדין הרבניים. פסיקה של בית המשפט העליון ב-31 למרץ הרחיבה את זכויות ההגירה על-פי חוק השבות עבור אלה

שהשלימו גיור פרטי (לא באמצעות הרבנות) אורתודוקסי בתחום המדינה. הרבנות הראשית המשיכה לא להכיר בגרים לא-אורתודוקסים כיהודים, למרות שהם המשיכו להתקבל כיהודים לצורכי הגירה על-פי חוק השבות. בארבעה מקרים במשך השנה, סירבה הרבנות הראשית להכיר גם בגיורים שאושרו על-ידי אב בית הדין של מועצת הרבנים של אמריקה (אורתודוקסית).

צה״ל המשיך לתת חסות לקורסים מזורזים לגיור עבור חיילים יהודים שלא הוכרו כיהודים על-ידי הרבנות הראשית.

הממשלה דחתה בקשות של כנסיות נוצריות אוונגליסטיות לקבלת הכרה רשמית. הממשלה גם דחתה בקשה מטעם "עדי יהוה" בנובמבר 2015, וציינה שהממשלה לא הכירה באף דת נוספת כבר למעלה מ-40 שנה, למרות שישנן קבוצות דתיות רבות שהיו רוצות לקבל הכרה, בגלל "ההשלכות הרחבות" של הכרה בקבוצות דתיות חדשות. הממשלה הודיעה שחברים בדתות לא מוכרות חופשיים לנהוג על-פי דתם, ושמנהיגים של דתות אלה מוזמנים ומשתתפים יחד עם המנהיגים של דתות מוכרות רשמית באירועים או בטקסים רשמיים.

מסגדים רבים המשיכו לפעול ללא אימם, האמור להתמנות על-ידי משרד הפנים; הממשלה המשיכה להרשות למועסקים שאינם מועסקים על-ידי המדינה לשמש כאיממים במסגדים אם הקהילה מעדיפה אותם.

בעקבות פסיקת בג״ץ מ-2013 על הקלה בתנאי מימון עבור פעילויות של קהילות היהדות הרפורמית והקונסרבטיבית, המשיכה הממשלה לשלם את משכורותיהם של 12 רבנים לא-אורתודוקסים המשרתים במועצות מקומיות. בנוסף, סיפק משרד השיכון מימון לבניית מוסדות דת יהודיים לא-אורתודוקסים, שאותם הגדירה "מדרשות", על-פי "המרכז לפלורליזם יהודי".

הממשלה המשיכה לשלוט בגישה להר הבית/חרם א-שריף, ומנעה קיום פולחן ותפילות לא-מוסלמיים באתר, וכן הגבילה את הגישה לביקורים של קבוצות לא-מוסלמיות למועדים מסוימים. הממשלה אמרה שהגבלות אלה הוטלו על בסיס שמירה על הסטטוס קוו. התקשורת דיווחה בספטמבר שהמשטרה הרחיבה את האיסור על תפילות של לא-מוסלמים והחילה אותו על כל הרובע המוסלמי בירושלים. הממשלה הכחישה זאת, אך ציינה שהמשטרה "מנעה פרובוקציות שמכוונות להסית את האוכלוסייה המקומית."

משטרת ישראל המשיכה להיות אחראית לביטחון בכניסות להר הבית/חרם א-שריף, כאשר שוטרים הוצבו הן בתוך האתר והן מחוץ לכל אחת מהכניסות. משטרת ישראל ערכה סיורים שגרתיים ברחבה והסדירה את תנועת הכניסה והיציאה אל האתר וממנו.

אנשי הוואקף חזרו על תלונותיהם מהשנה הקודמת על מה שלדבריהם היו הפרות של הסכמי הסטטוס קוו מצד משטרת ישראל לגבי השליטה בגישה לאתר. הם אמרו שמשטרת ישראל לא תיאמה עם הוואקף החלטות להרשות למבקרים לא-מוסלמים להיכנס לאתר או להגביל את הגישה עבור קטגוריות רחבות של מתפללים מוסלמים או עבור פלסטינים מסוימים שהמשטרה חששה שיהיו עלולים לשבש ביקורים של לא-מוסלמים. אנשי הוואקף המשיכו לעמוד בצד הפנימי של כל אחד מהשערים אך היו מסוגלים למלא רק תפקיד פיקוחי מוגבל. כפי שדווח, הם יכלו להתנגד לנוכחות של אנשים ספציפיים, כגון אנשים הלבושים לא בצנעה או הגורמים להפרעות, אך חסרה להם הסמכות לסלק אנשים כאלה מהאתר.

אנשי הוואקף דיווחו ששוטרים ישראלים עצרו לעתים לזמן קצר את שומרי הוואקף או גירשו אותם מהאתר ומסביבתן של קבוצות של פעילים יהודים שביקרו שם. הממשלה אמרה ששומרי הוואקף שהיו מעורבים בהפרות סדר קיבלו יחס דומה לזה שקיבל כל מי שהיה מעורב במצבים כאלה, וקישרו את כל המקרים שבהם ננקטה פעולה משטרתית נגד שומר למעשיו של אותו שוטר. משטרת ישראל גם עצרה אנשי תחזוקה שהועסקו על-ידי הוואקף שעסקו בעבודות שיפוצים בתוך כיפת הסלע מפני שלא ביצעו את עבודתם בפיקוח של רשות העתיקות של ישראל (שבסמכותה בתחומי האתר הוואקף אינו מכיר). המשטרה גם מנעה מהוואקף לבצע תיקונים שגרתיים, כגון בצינורות מים דולפים, וכן לגבי 20 פרויקטים גדולים של שיפוץ, וסירבה להתיר את הכניסה של מרבית ציוד התחזוקה אל האתר, לדברי הוואקף. שוטרים שטענו לחשש בטחוני התערבו במשלוח ארוחות איפטר במשך כמה ימים ברמדאן. הממשלה אמרה שמסירת התכולה של 15 משאיות מלאות ארוחות תואמה באופן מוצלח בין הוואקף והמשטרה, והמשלוחים היחידים שלא הורשו להיכנס היו אלה שלא תואמו מראש עם המשטרה, כולל מארגונים הידועים בפעילות הטרור שלהם. פקידי הוואקף אמרו שהשימוש הרגיל של משטרת ישראל ברכב סיור חשמלי קטן בהר הבית/חרם א-שריף – שהחל במשך הרמדאן ונמשך לאורך כל השנה – היה חסר תקדים והיה הפרה של הסטטוס קוו. הממשלה אמרה שנעשה שימוש בכלי הרכב כדי להעביר ציוד בין עמדות המשטרה. היא אמרה גם שהכניסה של רכבים משטרתיים להר הבית/חרם א-שריף אינה חידוש ואינה הפרה של הסטטוס קוו. הממשלה גם אמרה שהוואקף עצמו השתמש בכלי רכב חשמליים ללא התנגדות מצד משטרת ישראל.

תוך טיעון לחששות בטחוני, המשיכה משטרת ישראל להגביל גישה מוסלמית רחבה להר הבית/חרם א-שריף, אף כי למשך פחות ימים (יומיים) מאשר בשנת 2015 (27). הממשלה המשיכה להתיר לכ-100-200 מאנשי עזה מעל גיל 60 לנסוע לירושלים לתפילות יום שישי מדי שבוע בהר הבית/ חרם א-שריף במשך מרבית השבועות לאורך השנה. ב-6 לדצמבר, ביטלו הרשויות הישראליות את מרבית ההיתרים באופן בלתי מוגבל, באומרן שחלק מאלה שקיבלו היתרים לא חזרו דרך מעבר ארז באותו יום.

פקידים מוסלמים, כולל נציגים של הוואקף והנציגים של "הרשימה המשותפת" של המפלגות הערביות במדינה, המשיכו להתנגד להגבלות הזמניות שהטילה הממשלה על גישת מתפללים מוסלמים להר הבית/חרם א-שריף וחזרו על תלונותיהם מהשנה שעברה על מה שלדבריהם היו הפרות משטרתיות של הסטטוס קוו לגבי השליטה בגישה לאתר, כולל במשך הרמדאן.

הוואקף המשיך להגביל את הכניסה של לא-מוסלמים לכיפת הסלע ולמסגד אל-אקצא ואסר על אנשים ללבוש סמלים דתיים לא-מוסלמים בהר הבית/חרם א-שריף.

משטרת ישראל המשיכה לנטר לא-מוסלמים ולמנוע את הכנסת אביזרים דתיים, ובאופן כללי אסרה עליהם להתפלל בציבור בהר הבית/חרם א-שריף. המשטרה המשיכה לשמור על שליטה בלעדית בכניסת שער המוגרבים – הכניסה היחידה שדרכה לא-מוסלמים יכולים להיכנס לאתר – והרשתה למבקרים להיכנס דרך השער בשעות ביקור קבועות, למרות שהיא הגבילה לעתים את הגישה הזאת עקב חששות ביטחוניים. לדוגמה, משטרת ישראל המשיכה לאכוף צו הרחקה לשישה חודשים שהוצא בנובמבר 2015 שאסר על מנהיג תנועת "חוזרים להר", קבוצה של פעילי הר בית יהודים, להיכנס להר הבית/חרם א-שריף אחרי שהקבוצה קראה בפומבי לתפילה יהודית בעת ביקורים באתר והציעה גמול כספי לפעילים שנעצרו עקב תפילה באתר.

בחלק מהמקרים מנעו הרשויות הישראליות מאנשים מסוימים להיכנס להר הבית/חרם א-שריף, כולל פעילים יהודים שלדעתם הפרו כללים נגד תפילות לא-מוסלמיות, מוסלמים שלדעתם פעלו באופן אלים נגד מבקרים לא-מוסלמים באתר; ואנשי ציבור, כולל חברי כנסת, שנוכחותם לדעת הרשויות עלולה הייתה להלהיט את הרוחות. בית המשפט העליון פסק בדצמבר שאיסורים מילוליים בלתי-רשמיים מצד שוטרים כלפי פעילים יהודים שעלו להר הבית/ חרם א-שריף היו בלתי חוקיים. כמה חברי כנסת יהודים ולא יהודים גינו את האיסור שהטילה הממשלה על כל חברי הכנסת לעלות להר הבית/חרם א-שריף. משטרת ישראל המשיכה לאכוף "רשימות שחורות" שמנעו כניסה מלפחות 50 גברים ונשים מוסלמים שלטענתם היו אשמים בהטרדות מילוליות של מבקרים יהודים שלדעתם הם הבחינו שהם מנסים להפר את האיסור על תפילה של לא-מוסלמים באתר.

מנהיגים יהודים רבים, כולל רב הכותל המערבי הממונה על-ידי הממשלה, המשיכו להגיד שההלכה היהודית אוסרת על יהודים להיכנס להר הבית/ חרם א-שריף, השקפה הנתמכת על-ידי הקהילה החרדית. אך הרב הראשי האשכנזי דוד לאו אמר ביוני שהוא רוצה לראות בית מקדש שלישי שייבנה באתר מבלי להרוס את המבנים המוסלמיים. מספרים גדלים והולכים של חברי הקהילה המגדירה את עצמה כ"דתית-לאומית" ציונית אמרו שבעיניהם יש משמעות לדריסת רגל באתר. כמה חברי כנסת מהקואליציה והממשלה קראו לשינוי המדיניות של איסור על תפילת לא-מוסלמים באתר. ארגונים לא ממשלתיים כגון "מכון המקדש" ו"נאמני הר הבית", המשיכו לקרוא לממשלה ליישם תכנית שיתוף-זמן בהר הבית/חרם א-שריף כדי לקבוע שעות מסוימות לתפילת יהודים, בדומה למה שנהוג

במערת המכפלה/אלחרם אלאבראהימי בחברון. הרשויות המוסלמיות המשיכו להתנגד לרעיון זה.

ראש הממשלה נתניהו חזר וביטא את תמיכתו בהסדר הסטטוס קוו בהר הבית/חרם א-שריף. הוא חזר ואישר את הכבוד של ממשלתו כלפי התפקיד שירדן והמלך הירדני ממלאים בניהול האתר, ואמר שלממשלתו אין שום כוונה לחלק את האתר.

הממשלה המשיכה לאפשר לאנשים מכל הדתות להתפלל באופן אישי בכותל המערבי, מקום התפילה הקרוב ביותר לאתר הקדוש ביותר ליהדות. רב הכותל המערבי המשיך לקבוע את ההנחיות להקפדה דתית המחייבת הפרדה בין נשים לגברים, כאשר גודל עזרת הנשים פחות ממחצית הגודל של רחבת הגברים, והממשלה המשיכה לאכוף את הכללים האלה. הרשויות המשיכו לאסור הכנסת ספרי תורה פרטיים – למרות שהתקשורת דיווחה שהמשטרה הנפיקה היתר מיוחד להבאת ספרי תורה פרטיים למעשה מתוכנן של אי ציות אזרחי ב-2 לנובמבר – ולאסור על נשים גישה לספרי התורה הציבוריים או אמירת "ברכת הכוהנים" באתר. ב-7 ביוני עצרה המשטרה לזמן קצר את לזלי זקס, מנהלת הארגון הלא-ממשלתי וקבוצת התפילה "נשות הכותל", לחקירה בגין אישומים על הפרת הסדר הציבורי לאחר שהיא הבריחה ספר תורה פרטי אל רחבת הכותל המערבי לשימוש בעת עריכת תפילה שוויונית. הרשויות הרשו לנשים להתפלל עם תפילין וטליתות בהתאם לפסיקת בית המשפט המחוזי בירושלים משנת 2013, לפיה אין לאסור אותן או להטיל עליהן קנסות עקב מעשים אלה. המשטרה המשיכה לסייע ל"נשות הכותל" להיכנס לעזרת הנשים בכותל המערבי לתפילה שלהן מדי חודש. באפריל מנעה המשטרה ממפגינים חרדים לשבש תפילה לרגל חג הפסח בחסות "נשות הכותל" בעזרת הנשים.

הרשויות המשיכו לאפשר את השימוש ברחבה דרומית לסוללת שער המוגרבים הסמוכה לכותל המערבי לצורך טקסים דתיים. הרשויות ייעדו את הרחבה עבור חברי התנועות הרפורמית והקונסרבטיבית ביהדות. קבוצות לא-אורתודוקסיות ומעורבות של גברים ונשים המשיכו להשתמש ברחבה לטקסיהם הדתיים כגון טקסי בר מצוה ובת מצוה. נשות הכותל אמרו שהרחבה, שנבנתה על-ידי המשרד לשירותי דת ללא האישורים הנדרשים, אינה מהווה פתרון קבע לתפילה "שוויונית" יהודית (המאפשרת את קיומן של תפילות רפורמיות וקונסרבטיביות או של קבוצות לא-אורתודוקסיות אחרות).

ב-31 בינואר בעקבות שלוש שנים של משא ומתן, הסכים הקבינט להכפיל את גודלו של אזור התפילה הלא-אורתודוקסי שמדרום לרחבה המרכזית, שכיום לדברי הממשלה "מנוהל בגישה פלורליסטית" ומשמש את היהודים הלא-אורתודוקסים לתפילה ולטקסים. הדבר היה יוצר כניסה יחידה עבור כל המתפללים שתחליף את הכניסה הנפרדת המשמשת כיום לגישה אל החלק הלא-אורתודוקסי. בעקבות גינויים מצד חברי כנסת מהמפלגות החרדיות, לא יישמה הממשלה את ההסכם, ומשכה ביקורת מצד בית המשפט העליון בספטמבר כשהוא דן במקרה הקשור לסוגיה זאת. אחרי שהממשלה

נמנעה מביצוע ההסכם מינואר, הצטרפו מנהיגי התנועות היהודיות הרפורמית והקונסרבטיבית ל"נשות הכותל" ב-2 לנובמבר והביאו ספרי תורה נגישים לציבור מאזור התפילה של הגברים בכותל אל אזור התפילה של הנשים. מפגינים חרדים יהודים ופקידי "הקרן למורשת הכותל המערבי" ניסו למנוע פיזית מ"נשות הכותל" להעביר את ספרי התורה הציבוריים. השוטרים לא ביצעו מעצרים. ראש הממשלה נתניהו מתח ביקורת על ההפגנה, אך אמר שממשלתו ממשיכה לפעול למציאת פתרון. סקר שנערך בספטמבר על-ידי "הג׳רוזלם פוסט מגזין" מצא ש-61 אחוזים מהישראלים היהודים תמכו בהקמת רחבה לתפילה שוויונית בכותל המערבי.

הממשלה המשיכה לאסור על אזרחי ישראל שאינם בעלי מעמד רשמי לנסוע לחלקים מהגדה המערבית המצויים תחת שליטה אזרחית וביטחונית של הרש״פ (אזור A). מנהיגים יהודים אמרו שהגבלה זאת מנעה מישראלים יהודים לבקר במספר אתרים יהודים דתיים, על אף שצה״ל מספק מדי פעם ליווי בטחוני לקבוצות המבקרות בכמה אתרים יהודים דתיים.

למרות שהחוק מכליל את ערב הסעודית כמדינה "עוינת", רשויות הדת, כולל ראש בית הדין השרעי אמרו שהם אינם מודעים לדרישה כלשהי של היתר מטעם הממשלה כדי לנסוע לערב הסעודית לרגל החאג׳.

כמה מסגדים לשעבר שהיו שייכים לארגון מוסלמי עד שהוחרמו על-ידי המדינה בהתאם לחוק נכסי נפקדים שחוקק אחרי מלחמת העצמאות של 1948, המשיכו לשמש כבניינים עירוניים וכמתקני בידור. מנהיגי קהילות מוסלמיות דיווחו שלאוכלוסייה המוסלמית בבאר שבע המונה כ-10,000 נפש אין מסגד שבו הם יכולים להתפלל, והממשלה אינה מרשה להם להשתמש במסגד מהתקופה העותומנית שהפך למוזיאון של תרבות האסלאם בעקבות פסיקה של בית המשפט העליון מ-2011, וכן לא מאשרת בנייה של מסגד נוסף.

ב-1 לדצמבר, התמנה הרב אייל קרים, שבעבר השמיע הערות שנויות במחלוקת אודות נשים, הומוסקסואלים ופלסטינים, לרב הראשי החדש של צה״ל. בית המשפט העליון של ישראל הסיר צו מניעה שמנע את מינויו אחרי שהרב קרים התנצל על אמירותיו הקודמות.

אחרי איומים בהגשת תביעה משפטית, חזרה ההסתדרות להשכיר אולם ציבורי בפתח תקוה לקהילת "עדי יהוה" במשך השנה, והפכה על פיה את החלטת ההסתדרות מ-2015 להפסיק להשכיר את האולם לקהילה זאת בטענה שהיא עוסקת ב"עבודה מיסיונרית אסורה".

בעוד הממשלה סיפקה את הכספים הנדרשים באופן חוקי לכיסוי הוצאות התפעול של שתי מערכות הלימודים הקשורות למפלגות החרדיות ש״ס ויהדות התורה, סיפקה הממשלה סכומים קטנים יותר לתמיכה בבתי ספר פרטיים אחרים המסווגים כ"מוכרים אך בלתי רשמיים", כולל מוסדות נוצריים ומוסדות חרדיים אחרים. אחרי שנים רצופות של

קיצוצים בתקציב של הקטגוריה "מוכרים אך בלתי רשמיים", שלדברי הממשלה היו ניסיון לעודד בתי ספר להפוך לציבוריים, החליטו כמה בתי ספר חרדיים מקטגוריה זאת לקרוא תגר על רמת מימון זאת בבית המשפט; נכון לסוף השנה תיק זה נותר תלוי ועומד. פקידים של "מזכירות בתי הספר הנוצריים", המייצגת בתי ספר נוצריים במשא ומתן עם הממשלה על תמיכה, אמרו שהם קיבלו רק כרבע מהכספים הנוספים שהובטחו להם על-ידי הממשלה אחרי שביתה בת חודש ב-2015 בדרישה להשוות את המימון לזה של שתי מערכות החינוך הקשורות למפלגות החרדיות.

משאבי הממשלה המיועדים ללימודי דת או מורשת בבתי ספר ערביים ובבתי ספר ממלכתיים יהודיים לא אורתודוקסיים נשארו קטנים בהרבה מאלה העומדים לרשות בתי ספר ממלכתיים של היהדות האורתודוקסית. בתי ספר ערביים ממלכתיים ופרטיים המשיכו להציע הן לימודי אסלאם והן לימודי נצרות, אך המימון של המדינה ללימודים כאלה נשאר באופן יחסי נמוך מן המימון לקורסים של חינוך דתי בבתי ספר יהודיים אורתודוקסיים.

בתי ספר חרדיים רבים המשיכו להימנע מללמד תכנית לימודי ליבה בתחומי מדעי הרוח, מתמטיקה ומדעים, וקבוצה של תלמידים חרדיים לשעבר שסיימו את לימודיהם בבתי ספר אלה תבעה את המדינה בדצמבר 2015 על כך שהרשתה להם לסיים את הלימודים ללא הידע הנדרש להשתתפות בכלכלת המדינה. לדבריהם נמנע מהם חינוך בסיסי והם נותרו הרבה מאחור לעומת הישראלים החילוניים בנושאים כמו מדע, מתמטיקה, היסטוריה, אנגלית וגיאוגרפיה. באפריל הגישה הממשלה כתב הגנה בתיק זה ותלונת צד שלישי נגד בתי הספר וההורים. התיק עדיין תלוי ועומד בסוף השנה.

התקשורת דיווחה בספטמבר שהרשויות העירוניות מנעו מלפחות 50 תלמידות את הכניסה לבתי ספר חרדיים שאליהם הן שובצו בגלל שחסרו "התאמה רוחנית". הממשלה אמרה שמכ-25 תלמידות נמנעה הכניסה. על-פי דיווח, משרד החינוך למעשה ניצל את שליטתו בתקציב כדי לשכנע את אותם בתי ספר לשנות את מדיניותם כלפי חלק מהתלמידות הללו, אך מקרים של תלמידות אחרות שהמשיכו להיות לא רשומות לבתי ספר נותרו ללא פתרון נכון לסוף השנה. נכון לסוף השנה, משרד החינוך מנסה למצוא פתרון למקרים הלא פתורים באמצעים מינהליים.

"משמורת ארץ הקודש", מנזר של המסדר הפרנציסקני, דיווח שרשויות מקומיות כגון תל אביב החלו לגבות מס רכוש על נכסים כנסייתיים. הממשלה הצהירה שרק נכסים המשמשים בעיקר לתפילה ואינם עוסקים בפעילויות עסקיות פטורים ממס רכוש על-פי החוק, בעוד שארגונים דתיים חייבים לשלם מסים על רכוש ונכסים אחרים שלהם. אך הממשלה מאשרת שחלק מהרשויות המקומיות שבעבר לא אכפו את גביית המסים החלו לעשות זאת.

הרשויות המשיכו לאכוף פסיקות בג״ץ על-פיהן ההפרדה בין גברים ונשים ברחובות ובמדרכות ציבוריים בשכונה היהודית החרדית "מאה שערים" בירושלים היא בלתי חוקית. הרשויות אכפו גם את פסיקת בג״ץ נגד הנהגת הפרדה מגדרית באוטובוסים. קהילות יכולות מרצונן להפריד מגדרית בתחבורה הציבורית, אך הן אינן רשאיות לכפות זאת על אחרים; הרשויות היו חייבות להציב שלטים המודיעים לנוסעים שעל-פי חוק הם חופשיים לשבת בכל מושב פנוי.

הארגון הלא ממשלתי "חידוש" דיווח במאי שרק ב-30 אחוזים מהמועצות הדתיות המקומיות הייתה חברה לפחות אישה אחת. בתגובה לעתירה של ארגוני זכויות לנשים בעניין היעדר מנהיגות נשית בממסד הדתי, הורה בית המשפט העליון באוגוסט על מינויה של סגנית מנכ״ל לבתי הדין הרבניים. נכון ל-28 בדצמבר, אף אישה עדיין לא מונתה.

המשרד לשירותי דת רשם 21 בתי קברות יהודיים שבהם היו חלקות לקבורה אזרחית ו-21 בתי קברות ייעודיים עבור אנשים שהממשלה הגדירה כ"חסרי דת". בנוסף, הוסמכו 13 בתי קברות ב-10 אזורים חקלאיים לנהל קבורה אזרחית עבור אזורים אלה ותושבים מהסביבה.

צה״ל המשיך להחזיק קציני דת יהודים אורתודוקסים בלבד; הממשלה מעסיקה אנשי דת אזרחים שאינם יהודים בטקסי קבורה צבאיים כאשר חייל שאינו יהודי נפטר בעת שירותו. משרד הפנים המשיך לספק איממים לניהול הלוויות צבאיות על-פי המנהג המוסלמי.

על-פי מספרים שפרסמו הממשלה ו"חידוש", היה תקציב 2015 לשירותי דת (האחרון הזמין) עבור האוכלוסייה היהודית, כולל מימון למועצות דתיות, משכורות לסגל דתי, מימון לפיתוח בתי קברות, ומימון לבניית בתי כנסת ומקוואות כ-511 מיליון ₪ (133 מיליון דולר). מיעוטים דתיים, שהיוו קצת יותר מ-20 אחוזים מהאוכלוסייה, קיבלו כ-65 מיליון ₪ (16.92 מיליון דולר), שכללו 3.6 מיליון ₪ (937,000 דולר) עבור פיתוח אתרים ומבנים דתיים. בדצמבר 2015, הוסיפה הממשלה כספים נוספים, שחלקם גולגלו משנים קודמות, הן עבור קהילות יהודיות והן עבור מיעוטים דתיים, והגדילה את הסכום הכולל ל-828 מיליון ₪ (215.57 מיליון דולר) עבור שירותים דתיים עבור קהילות יהודיות ו-121 מיליון ₪ (32.5 מיליון דולר עבור מיעוטים דתיים, שמתוכם 51.8 מיליון ₪ (13.49 מיליון דולר) הוקדשו לפיתוח של מבנים ואתרים דתיים. חלק מהמוסלמים אמרו שאין מספיק מימון לעניינים מוסלמיים, כולל עבור בנייה ושיקום של מסגדים ובתי קברות, למרות שהמדינה סיפקה לרשויות מקומיות תקציבי פיתוח עבור ענייני דת, ולמוסדות דת כספים לתמיכה תפעולית.

הממשלה המשיכה ליישם כמה קווי מדיניות המבוססים על פרשנויות יהודיות אורתודוקסיות של החוק הדתי. לדוגמה, הנישואין היחידים בתוך המדינה המוכרים עבור יהודים היו אלה שנערכו על-ידי הרבנות הראשית, המסרבת לערוך נישואין שבהם מעורבים אזרחים שאין להם אם יהודיה, שכן הרבנות הראשית לא הכירה בהם כיהודים

על-פי ההלכה. כמו כן, גברים שאבותיהם כוהנים לא הורשו לשאת נשים גרות או גרושות, בהתאם להלכה. הרבנות הראשית דרשה מאנשים שהיו כשירים להתחתן לבצע הליך שכלל מפגשים עם רב ושיעורים לכלה כדי שתלמד מהן חובותיה ותחומי האחריות שלה על-פי ההלכה.

אנשים המזדהים אך אינם מוכרים על-ידי הרבנות הראשית כיהודים, כולל גרים רפורמים או קונסרבטיבים ואחרים שמוצאם היהודי אינו מצד האם, אינם יכולים להינשא באופן רשמי ליהודים, וכן אינם זכאים לשירותי גירושין וקבורה יהודיים במדינה, למרות שרבנים אורתודוקסים ולא-אורתודוקסים מסוימים כן ניהלו טקסים כאלה שלא במסגרת הרבנות.

המשרד לשירותי דת המשיך לאשר את הרישום האזרחי של הנישואין הנערכים על-ידי כמה קהילות דתיות שאינן מוכרות, כגון קהילת הנוצרים האוונגליים, אך באופן כללי הנישואין היחידים בעלי המעמד החוקי היכולים להירשם היו נישואין שנערכו על-פי התקנות הדתיות של קהילות דתיות מוכרות. חברים בקבוצות אחרות שאינן מוכרות יכלו לנסות להסדיר את מסמכי המעמד האישי שלהם, כולל רישיונות נישואין, באמצעות הרשויות של אחת הקהילות הדתיות המוכרות אם אותן רשויות הסכימו לכך. המשרד לשירותי דת היה בשלבים האחרונים של ניסוח הליך לרישום נישואין עבור קבוצות דתיות בלתי-מוכרות נכון לסוף השנה. הממשלה אפשרה את הרישום האזרחי של נישואין שנערכו מחוץ למדינה.

על-פי ארגונים לא ממשלתיים שעבדו עם נשים מכל הרקעים הדתיים, למרות שנשים יכלו לבחור בין בתי משפט אזרחיים לבתי דין דתיים כדי להתדיין בענייני מעמד אישי שאינם נישואין או גירושין, לחצים חברתיים מנעו לעתים מנשים מוסלמיות להתדיין בענייני מעמד אישי בבתי משפט אזרחיים.

למרות שהממשלה המשיכה לפטור אזרחים נוצריים ומוסלמיים משירות צבאי חובה, המשיכה הממשלה לעודד אזרחים נוצריים להתנדב לשירות צבאי.

הממשלה המשיכה לאשר "דחיות" שנתיות של גיוס לשירות צבאי עבור חברים ב"עדי יהוה" על סמך הצגת מסמכים על המשך זיקתם לקהילה הדתית שלהם, אך בלי לאשר את זכותם להתנגדות מטעמי מצפון. היות וחברים בקהילה לא קיבלו פטור טכני משירות צבאי, הם לא יכלו להשתתף בתכנית השירות הלאומי האזרחי כשירות חלופי.

תעודות הזהות הרשמיות ציינו רק את השם ואת תאריך הלידה. זיהוי דתי נרשם במרשם האוכלוסין. טפסים אחרים, כגון חלק מטפסי הרישום לבתי ספר, מציינים "לאום", כלומר, יהודי או ערבי. בתגובה לעתירה שדרשה מהממשלה להנפיק מסמך לידה רשמי המציין את שמותיהם של שני ההורים, קבע בית המשפט העליון ב-1 ביוני שעד שהממשלה תשלים את המעבר להודעות לידה ממוחשבות מטעם בתי החולים, צריך משרד הפנים להנפיק תעודות לידה המראות את כל הפרטים הרשומים באישור הלידה המדווח כיום

על-ידי בית החולים, כולל שם האב אם הוצהר בעת הלידה. בעבר לא רשם המשרד את שמות האבות שנחשבו בעיניו לא-יהודים במקרים של נישואין מעורבים.

הממשלה המשיכה לאפשר לנוצרים ולדוברי השפה הארמית להירשם כאשר בקבוצה האתנית או הלאומית שלהם רשומה "ארמית" במקום "ערבית".

מנהיגים נוצרים דיווחו שאשרות עבור אנשי כמורה המשרתים במדינה הפכו קשות יותר ויותר להשגה, בייחוד עבור אלה המחזיקים אזרחות של מדינה שיש בה רוב ערבי, אך גם עבור אנשי כמורה מאפריקה ומאירופה. הממשלה הכחישה שחל שינוי כלשהו לגבי אשרות לאנשי דת, ואמרה שהממשלה לא קיבלה תלונות כאלה.

מבקש המקלט והנזיר אבא סמרב, ראש הכנסייה האורתודוקסית האריתריאית בתל אביב, ערער לאורך השנה על זימונו למתקן המעצר "חולות" כמהגר לא מוסדר בגלל שנדריו הדתיים מנעו ממנו לישון, לאכול או להתפלל בקרב אנשים שאינם נזירים. השופט בשימוע בבית משפט עירוני ב-18 לספטמבר המליץ שהממשלה תיצור עבורו סידורים מיוחדים ב"חולות", אך לא ביטל את הזימון. זמן קצר לאחר מכן, ניצל משרד הפנים את שיקול דעתו והעניק לו פטור מ"חולות" מסיבות הומניטריות במקום לערוך את הסידורים שהציע השופט.

משרד הפנים המשיך לסמוך על הנחיית הסוכנות היהודית, ארגון לא ממשלתי עם קשרים חזקים לממשלה, כדי לקבוע מי עומד בתנאי העלייה כיהודי. מהגרים בפוטנציה נאלצו לעבור תשאול על אמונותיהם הדתיות כדי לקבוע אם הם כשירים לקבלת אזרחות. הממשלה המשיכה למנוע הטבות הגירה מאנשים על סמך אמונותיהם הדתיות, וגם מנעה או דחתה איחוד משפחות לאזרחים מסוימים על בסיס אמונותיהם הדתיות. כלולים בכך מקרים של אנשים שעלו תחת "חוק השבות" כיהודים, אך התגלה שהם מחזיקים באמונות משיחיות או נוצריות.

הממשלה הפעילה מחלקה מיוחדת במשרד פרקליט המדינה לצורך העמדה לדין בגין פשעים "הקשורים להסתה" ויחידה משטרתית שבסיסה בירושלים לחקירת פשעים כאלה בישראל ובגדה המערבית, כולל התקפות "תג מחיר" (אלימות מצד פרטים וקבוצות של יהודים נגד פרטים שאינם יהודים ונגד רכושם מתוך מטרה מוצהרת של גביית "מחיר" בגין פעולות שהממשלה נקטה נגד הקבוצה שביצעה את האלימות). העבירות הנפוצות ביותר, על-פי המשטרה, היו התקפות נגד כלי רכב, השחתת נדל״ן, נזקים למקומות קדושים של מוסלמים ושל נוצרים, תקיפות ונזק לאדמות חקלאיות. ביולי עצרה היחידה לחקירת פשיעה על רקע לאומני במשטרה שלושה קטינים יהודיים בחשד לשריפת מכוניות וריסוס כתובות צבע בכפר הערבי יפיע חודש לפני כן. לדברי המשטרה, שניים מבין החשודים הודו שהם ביצעו את הוונדליזם כנקמה על ההתקפה שבוצעה בידי פלסטינים ב-8 ביוני במתחם שרונה בתל אביב, שבמהלכה נהרגו ארבעה אנשים. הרשויות הגישו כתבי אישום נגד שניים מהקטינים על הצתה בזדון, גרימת נזק בכוונה

תחילה ממניעים לאומניים, ושיבוש הליכי חקירה; וכן האשימו את השלישי באי מניעת פשע. המשפט נמשך נכון לסוף השנה.

כנסיית הלחם והדגים בסמוך לכינרת בטבח׳ה עדיין לא קיבלה פיצוי מלא מהממשלה בכפוף לחוק מס רכוש לטובת קרבנות אלימות שבוצעה "בגין זיקה לאומית-אתנית". הממשלה הסכימה לשלם 3.9 מיליון ₪ (1.02 מיליון דולר) לשיקום האתר. נכון לסוף השנה, העבירה הממשלה 1.5 מיליון ₪ (391,000 דולר), והמשא ומתן נמשך על 800,000 ₪ (208,000 דולר) נוספים. ביוני 2015 שרפו מציתים חלק גדול מהכנסייה וריססו את קירות הבניין בכתובות נאצה נגד הנוצרים. נכון לסוף 2016 אחד החשודים היה במעצר ושני היה נתון במעצר בית עד סוף ההליכים. חקירת המקרה הובילה גם לגזר דין של שנתיים מאסר על חשוד נוסף באשמת הסתה (החזקת פרסום המסית לאלימות או טרור, לדברי הממשלה), אך ערעור על גזר הדין עדיין התנהל בסוף השנה.

פסיקה של בית המשפט העליון אישרה ביוני שהרבנות הראשית היא בעלת הסמכות החוקית הבלעדית להנפיק אישורי כשרות, המאשרים את עמידתה של מסעדה בהלכות הכשרות היהודיות. הרבנות הראשית לא הנפיקה אישורים למסעדות שהיו פתוחות בשבת או בחגים היהודיים, גם אם המזון היה כשר. בנוסף, חלק מהמסעדות הלא כשרות שהיו פתוחות בשבת שילמו קנסות שונים בהתאם לחוקים המקומיים.

באוקטובר, הוציא בית משפט השלום בפתח תקוה צו הרחקה נגד תושב באר שבע שביצע כביכול שיחות טלפון מאיימות אל סגן שר הביטחון אלי בן דהן בגלל עבודתו לקידום גיוס חרדים לצה״ל.

בספטמבר דחתה הממשלה עבודות תחזוקה במערכת הרכבות הציבורית משבת אל ימי השבוע בגלל התנגדות מצד מפלגות חרדיות. ההחלטה הובילה לשיבוש בתנועת הנוסעים הקבועים ועוררה ביקורת מצד מפלגות חילוניות וקבוצות החברה האזרחית. בעקבות התקרית, הודיע הארגון הלא ממשלתי "ישראל חופשית" שחברת התקשורת המחזיקה בחוזה להצגת פרסומות על אוטובוסים ציבוריים סירבה לפרסם את הפרסומות שלו, שקראו להפעלת תחבורה ציבורית בשבת, מחשש לפגיעה ברגשותיהם של נוסעים ומוונדליזם.

באוקטובר, נפגשו מנהיגים יהודים ופלסטינים בכירים עם הנשיא ראובן ריבלין כדי לקדם שלום ולאשר את התנגדותם לכל צורה של אלימות בהשראה דתית. המשתתפים כללו את הרב הראשי הספרדי יצחק יוסף ואת השופט השרעי העליון שייך מחמוד חבש. הנשיא ריבלין גם אירח מנהיגים בודהיסטים, הינדים, וסיקים מהודו, מיפן, מסין, מבורמה ומדרום קוריאה בספטמבר כדי לקדם דו-שיח בין-דתי.

הממשלה חברה ב"ברית הבינלאומית לזיכרון השואה" (IHRA).

פעולות של כוחות זרים וגורמים חיצוניים

לדברי הממשלה, ירו מחבלים פלסטינים 27 רקטות ופצצות מרגמה אל תוך ישראל מעזה, ונרשמו למעלה מ-120 תקריות של ירי מרגמות או ירי מעבר לגבול מכיוון סוריה. קבוצות מיליטנטיות וטרוריסטיות, כולל חמאס והג'יהאד האסלאמי הפלסטיני פרסמו הצהרות אנטישמיות בתיאום עם התקפות נגד ישראל מתחומי רצועת עזה. לדוגמה, התקשורת דיווחה באוקטובר שקבוצה מיליטנטית סלפית בעזה הודיעה אחרי ששיגרה רקטה נגד העיירה הדרומית שדרות שההתקפה היא חלק מה"ג'יהאד נגד היהודים".

סעיף III. מצב ההכרה החברתית בחופש הדת

מכיוון שדת ומוצא אתני היו לעתים קרובות קשורים זה בזה באופן הדוק, היה קשה לסווג מקרים רבים כמבוססים באופן בלעדי על זהות דתית.

ב-8 למרץ, דקר פלסטיני בשם עבד א-רחמן מחמוד רדאד בצוואר איש יהודי חרדי שהתרים למען צדקה בפתח תקוה. האיש השתמש בסכין של רדאד עצמו והרג אותו בזמן שתקף אחרים.

ב-4 לפברואר, תקפו שתי נערות בנות 14, אזרחיות ערביות בישראל, מאבטח ברמלה תוך שימוש בסכינים. המאבטח נפצע פצעים קלים בידיו וברגליו. הרשויות הגישו כתבי אישום נגד הנערות שבוע לאחר מכן באשמת ניסיון לרצח, קשירת קשר והחזקת סכין. המשטרה אמרה שלהתקפה היו מניעים לאומניים. המשפט נמשך נכון לסוף השנה.

ב-8 ביוני פתחו בני הדודים הפלסטינים חאלד ומחמוד מחאמרה בירי על לקוחות בשוק תל-אביבי פופולרי והרגו ארבעה ישראלים. שני המחבלים נעצרו והואשמו ברצח בבית המשפט המחוזי בתל אביב ב-4 ביולי. יונס עאייש מוסה זין, מאותה עיירה בגדה המערבית ממנה באו בני הדודים, הואשם בסיוע לביצוע פיגוע טרור. המשפטים נמשכו נכון לסוף השנה.

ב-30 ליוני, דקר גבר פלסטיני שני ישראלים בעיר נתניה. אחד הפצועים היה גבר חרדי בן 40 והשנייה הייתה אישה בת 62. התוקף, וואיל אבו סאלח, נורה למוות על-ידי אזרח חמוש.

ארגונים המנטרים את חופש הדת והדמוקרטיה דיווחו על מתחים נמשכים בין הקהילה החרדית לבין ישראלים אחרים, כולל דאגות הקשורות לדיור, תחבורה ציבורית, שירות בצה״ל והשתתפות בכוח העבודה. המשיכו להישמע דיווחים על גברים חרדים היורקים על יהודים לא-חרדים ועל אנשים בני דתות אחרות, כולל כאלה הלובשים בגדי כמורה נוצרים. בספטמבר הותקף הרב של קריית גת בביתו על-ידי גברים חרדיים, על-פי הדיווח עקב תמיכתו בגיוס לצבא.

בספטמבר, סגרה המשטרה ללא הגשת כתבי אישום את החקירה על הכאתו בינואר 2015 של יוצא הצבא הדרוזי טומי חסון על-ידי 10 תוקפים יהודים שנחשדו בהיותם פעילים של ארגון "להבה" המתנגד להתבוללות, לפי הדיווחים, אחרי ששמעו אותו מדבר ערבית. המשטרה לא הגישה כתב אישום עקב ראיות לא מספקות לאחר שאיבדה תיקי חקירה. על-פי אתר Ynet, אחרי שהמשטרה עצרה כמה חשודים, קבע שופט שההתקפה בוצעה ממניעים לאומניים. חסון הוכר אחר כך על-ידי המוסד לביטוח לאומי של המדינה כקרבן "פעולות איבה".

כמו כן בספטמבר, שיבשו פעילי "להבה" הופעה של מקהלת הכנסייה הארמנית בקניון בירושלים. המשטרה סילקה שניים מבין מפגיני "להבה" שסירבו להתפזר אחרי שצעקו על המקהלה, לפי דיווחים, "נוצרים, לכו לסוריה!" ו"רוצחי יהודים!"

"עדי יהוה" היו קרבנות למקרים מרובים של אלימות חברתית. לדוגמה, מנהיגי הכנסייה מסרו שב-9 בינואר, תקפו שני צעירים שני חברי כנסייה שהטיפו בפארק. המשטרה סגרה את החקירה מכיוון שלא יכלה לזהות את התוקפים. ב-16 ביוני, הפיל שכן של אדם שעמו דיבר חבר ב"עדי יהוה" את חבר "עדי יהוה" אל הרצפה והיכה אותו. המשטרה הודיעה למנהיגי הכנסייה שהיא סגרה את חקירה התקרית משום ש"נסיבות המקרה אינן מצדיקות את המשך החקירה".

מכון המחקר "פאנל פוליטיקס" ערך סקר בקרב 1000 יהודים ב-8 במאי לגבי תפיסתם את תרומתן של קבוצות שונות לחברה הישראלית. היהודים שנסקרו נתנו את הציונים הגבוהים ביותר לחיילים, לאשכנזים, וליהודים חילוניים, ואת הציונים הנמוכים ביותר לתומכי מפלגות השמאל, לחרדים ולמוסלמים.

במרץ אמר הרב הספרדי הראשי יצחק יוסף שאסור לגויים לגור בארץ אם הם אינם מקיימים את שבע מצוות בני נוח כנדרש ביהדות. בדצמבר הוא אמר שנשים אינן צריכות לשרת בצבא או בחלופת השירות הלאומי, מפני ששירות כזה אינו עולה בקנה אחד עם "דרך התורה".

למרות שרבנים רבים מכל הזרמים המשיכו לפסול ביקורים של יהודים באתר הר הבית/חרם א-שריף, המשיכו כמה רבנים אורתודוקסים לומר שהכניסה לאתר מותרת. התקשורת דיווחה על 11,000 יהודים שביקרו בהר הבית/ חרם א-שריף בין ינואר לאוקטובר, כולל למעלה מ-3,000 בתקופת החגים היהודיים באוקטובר. קבוצות כמו "נאמני הר הבית" ו"מכון המקדש" המשיכו לקרוא לגישה יהודית מוגברת להר, וכן לבניית בית המקדש היהודי השלישי באתר. ב-7 לנובמבר, ערך חבר הכנסת יהודה גליק בפעם הראשונה בכנסת את הכנס השנתי למען הר הבית והודיע על הקמת "השדולה למען הר הבית". הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית, שהממשלה הוציאה אל מחוץ לחוק בנובמבר 2015, המשיך לדבר על הר הבית/חרם א-שריף הנמצא "תחת התקפה".

אנשים הקשורים לקבוצה נכנסו למתחם, לפי דיווחים, כמתפללים כדי "להגן" על מסגד אל-אקצא מפני אלה שעל-פי תפיסתם מנסים ליטול מהמוסלמים את השליטה עליו.

הארגון החרדי "יד לאחים" המשיך, על-פי הדיווח, ללחוץ על נשים יהודיות לא להתרועע עם גברים שאינם יהודים והציע לנשים יהודיות מה שהוא כינה סיוע "להימלט" מחיים משותפים עם גברים ערבים, כלומר, סיוע לנשים לעזוב בהיחבא עם ילדיהן את הבתים שבהם הן חיות עם בן זוגן הערבי, לעתים ב"מבצעי הצלה כמו-צבאיים מתחומי כפרים ערבים עוינים", לדברי הארגון. "להבה" המשיך להפעיל קו חם שבו יכולים אזרחים להודיע על נשים יהודיות החשודות שיש להן מערכת יחסים רומנטית עם ערבים או עם גברים אחרים שאינם יהודים, ולפי דיווחים אף פרסם את שמותיהם ואת מספרי הטלפון של הגברים המעורבים כדי להרתיע מפני נישואים מעורבים.

על-פי "מדד דת ומדינה" שפורסם על-ידי "חידוש", ארגון לא ממשלתי מקומי, 66 אחוזים מהישראלים שנסקרו (עלייה של 2 אחוזים לעומת 2015) תמכו במתן הכרה לכל סוגי הנישואין, כולל אזרחיים, רפורמיים וקונסרבטיביים. שיעור היהודים ישראלים המעדיפים חתונה לא-אורתודוקסית עבור עצמם או עבור ילדיהם עלה מ-37 אחוזים ב-2015 ל-47 אחוזים. הרוב ביטאו אי שביעות רצון מהמונופול של הרבנות הראשית על אישורי כשרות והתנגדו להתניית אישורים אלה בסגירת העסק בשבת. שמונים וארבעה אחוזים מהישראלים שנסקרו (ירידה של 2 אחוזים) תמכו בעיקרון הכללי של חופש הדת והמצפון.

על-פי דיווחים תקשורתיים, בדצמבר 2015, בכנס בבני ברק, פרסמו רבנים מובילים בקהילה האשכנזית החרדית הוראה למנהלי מוסדות חרדיים לא להכיר בתארים של נשים הלומדות במוסדות אקדמיים. הם גם אסרו על נשים חרדיות ללמוד במכללות ובאוניברסיטאות, ואמרו שהשכר הגבוה יותר של נשים כתוצאה מהשכלה גבוהה הנו "סכנה לכל המבנה של משק הבית".

על-פי ארגונים לא ממשלתיים, התייחסות החברה כלפי פעילות מיסיונרית והמרה לדתות אחרות המשיכה להיות שלילית. יהודים רבים המשיכו להתנגד לפעילות מיסיונרית המכוונת כלפי יהודים, ואמרו שהיא שוות ערך להטרדה דתית והגיבו בעוינות כלפי יהודים שהתנצרו. קבוצות דתיות כולל ה"יהודים המשיחיים" ו"עדי יהוה" המשיכו לעשות נפשות להמרת הדת והזמינו את הציבור להשתתף בטקסים דתיים שלווים בשטחים ציבוריים כמו פארקים או טיילות ציבוריות, לדברי משקיפים. אלה שנתפסו כמנסים לעשות נפשות להמיר את דתם של יהודים נתקלו בהטרדות מצד קבוצות המתנגדות להתבוללות כמו "להבה" ו"יד לאחים". ביוני, התאספו מאות מפגינים שאורגנו על-ידי "יד לאחים" מחוץ לאולם בראשון לציון שם תכננו "עדי יהוה" "הרצאה תנ״כית" ומנעו ממשתתפים רבים את הכניסה למקום. המשטרה פתחה בחקירת המקרה, אך החקירה נסגרה באוגוסט ללא הגשת כתב אישום. לפי דיווחים, המשיך "יד לאחים" לעודד יהודים לא להשתתף בסיור אתרים בחסות נוצרית ב-24 לספטמבר, שלדברי "יד לאחים" היה אירוע מיסיונרי. כמה

יהודים לא עלו על האוטובוסים לסיור, ולפי דיווחים, אלפים עזבו את אירוע הסיום בקיסריה כאשר מטיפים נוצרים התחילו לשאת דברים.

משחית ריסס צלבים שחורים על בית כנסת בדרום ירושלים בספטמבר ובאוקטובר. התקשורת דיווחה באוקטובר שתושב יהודי של ירושלים נעצר בקשר לשני המקרים. המניע היה לא ידוע. חקירות שני המקרים נמשכו נכון לסוף השנה.

ב-24 בנובמבר, שלושה שבועות אחרי המחאה ב-2 בנובמבר בכותל המערבי, רוססו סיסמאות ואיומי מוות נגד מנהיגים יהודים רפורמים על בית כנסת רפורמי ברעננה. ראש הממשלה נתניהו גינה מיד את ההשחתה, כפי שעשו גם שר החינוך ועניינ‍י התפוצות נפתלי בנט. בתגובה להשחתה, אמרו "נשות הכותל" שרבנים אורתודוקסים הכפישו ועשו דה-לגיטימציה לתנועות היהודיות הפרוגרסיביות במשך השנים האחרונות, ואמרו שראש הממשלה נתניהו התמיד בשתיקתו אפילו כשאותן תקיפות מילוליות הגיעו מתוך הקואליציה שלו.

בינואר הופלו עשרות מצבות בבית קברות נוצרי מערבית לירושלים, ונכתבו כתובות אנטי-נוצריות על הקירות ועל הדלתות של כנסיית הדורמיציון, מנזר קתולי בירושלים. נציגי ממשלה, כולל ראש הממשלה, גינו את ההשחתה. בפברואר, הוצת קברו של המפקד הצבאי חוסאם אל-דין אבו אל-היג׳א, הנחשב דמות חשובה בהיסטוריה המוסלמית, אך לא נכתבו כתובות אנטי-מוסלמיות. אלמוני או מספר אלמונים התקיפו את "כנסיית ההשתנות" בהר תבור שבגליל התחתון ב-24 לאוקטובר. התוקף הרס את תיבת לחם הקודש, פיזר את לחם הקודש על הרצפה, השחית פסלים וגנב את התכולה של קופת הצדקה. המניע למעשה לא נודע.

מגוון של ארגונים לא ממשלתיים המשיכו לנסות לבנות הבנה וליצור דו-שיח בין קבוצות דתיות לבין קהילות דתיות וחילוניות יהודיות, כולל "נווה שלום – וואחת אל-סלאם", "יוזמות קרן אברהם", "גבעת חביבה", בתי הספר הדו-לשוניים "הגר" ו"יד ביד", "חידוש", "המרכז הרפורמי לדת ומדינה", "מוזאיקה", ו"אגודת המפגש הבין-דתי".

ב-17 בנובמבר, נפגשו כמה אנשי דת בולטים ישראלים ופלסטינים בכנס פסגה בספרד ופרסמו הצהרה משותפת בגנות אלימות דתית והסתה. בין המשתתפים היו הרב הראשי דוד לאו, שייח׳ ראיד באדיר – חוקר שריעה מוביל וחבר במועצת העולמא הפלסטינית, שייח׳ עימאד פאלוג׳י, אחד המייסדים של הזרוע החמושה של חמאס עז א-דין אל-קסאם המשרת כיום כיו״ר "מרכז אדם לדיאלוג בין תרבויות" בעזה, הארכיבישוף המליכי ג׳ורג׳ בקעוני והבישוף הלטיני של ירושלים וויליאם שומלי; הבישוף הלותרני מוניב יונאן; והמטרופוליטן היווני-אורתודוקסי תימותיאוס מרגריטיס.

הארגון הלא ממשלתי "תג מאיר" המשיך לארגן ביקורים לאזורים שבהם התרחשו התקפות "תג מחיר" ונתן חסות לפעילויות לקידום הסובלנות בתגובה להתקפות.

סעיף IV**. מדיניות ארצות הברית**

בעקבות המתח הנמשך בהר הבית/חרם א-שריף והתקריות האלימות בין ישראלים ופלסטינים, דיברו השגריר ופקידי השגרירות עם נושאי תפקידים ממשלתיים וחברי כנסת אודות החשיבות של שמירה על הסטטוס קוו המוסכם בהר הבית/חרם א-שריף כדי והימנעות מהסלמה כתוצאה מפעולות או מאמירות פרובוקטיביות. בפגישות עם נושאי תפקידים ממשלתיים, הדגישו נושאי תפקידים בכירים בממשל ארה״ב שביקרו בארץ גם את חשיבותם של פלורליזם דתי וכבוד כלפי כל זרמי היהדות.

בביקור בפברואר, נפגשה שגרירת ארה״ב לאו״ם עם ראש הממשלה ועם נציגי ממשלה נוספים, חברי כנסת, סוכנויות של האו״ם וארגוני החברה האזרחית העוסקים בסוגיות הקשורות לפלורליזם דתי. הדיונים כללו את ההתייחסות השוויונית כלפי קהילות דתיות, מאבק במעשים קיצוניים, ואסטרטגיות להרגעת מתחים באתרים דתיים. היא ביקרה באתרים דתיים ובאתר "יד ושם" בירושלים, וכן ב"בית ע"ש מקס ריין" של עמותת יד ביד, מוסד חינוכי לתלמידים מוסלמים ויהודים גם יחד, שהיה קרבן לתקיפת הצתה ב-2014.

באפריל ביקר עוזר מזכיר המדינה לענייני ארגונים בינלאומיים בירושלים ובתל אביב לדיונים עם פקידי ממשלה, פקידי האו״ם ומומחים לזכויות אדם, בין השאר בנושאים הקשורים למיעוטים דתיים. במאי, בביקורו בישראל, בירושלים ובגדה המערבית, נפגש סגן עוזר מזכיר המדינה לדמוקרטיה, זכויות אדם ועבודה עם פקידי ממשלה, חברי כנסת וארגונים לא ממשלתיים כדי לדון במגוון סוגיות זכויות אדם, כולל סוגיות הקשורות לקבוצות של מיעוטים דתיים, התקפות "תג מחיר" ומקרים נוספים של אלימות ממניעים דתיים. כמו כן במאי נפגש יועץ בכיר במשרד הנציג המיוחד של ארה״ב לענייני דת ועניינים עולמיים עם המיעוט הבהאי ועם קבוצות חברה אזרחית הפועלות לקידום פלורליזם דתי.

יוזמות בתמיכת השגרירות התמקדו בדיאלוג בין-דתי ובפיתוח קהילתי, ותמכו בחברה משותפת לאוכלוסיות ערביות ויהודיות, כולל כנסים שבהם דיברו אנשי השגרירות על זכותם של אנשים מכל הדתות לקיים את דתם בשלום, תוך כיבוד האמונות והמנהגים של שכניהם.

אנשי השגרירות השתתפו באירועים דתיים שאורגנו על-ידי קהילות יהודיות, מוסלמיות, דרוזיות ונוצריות והשתמשו ברשתות החברתיות של השגרירות כדי להביע את תמיכת ארה״ב בסובלנות ופתיחות כלפי דתות אחרות.

אירועים שערכה השגרירות, כולל סעודת איפטר בין-דתית ברמדאן וסעודת חג ההודיה בין-דתית, קידמו את הפחתת המתחים בין קהילות דתיות והגברת התקשורת הבין-דתית והשותפות בתוך החברה על-ידי כינוס נציגי קהילות דתיות רבות כדי לקדם מטרות

משותפות ולהחליף ידע וניסיון שנצברו. תכניות השגרירות תמכו ביוזמות חינוכיות ובקהילתיות יהודיות-ערביות מעורבות כדי לצמצם מתחים חברתיים ואלימות, כולל פרויקט של "הפורום להסכמה אזרחית" שהפגיש בין אזרחים חרדים וערבים ליצירת סדר יום אזרחי משותף ולעריכת פעולות הקשורות לבעיות חברתיות המטרידות את קהילותיהם, בנוסף לפרויקט התומך בקיום דו-שיח והתייעצות בין נשים יהודיות וערביות דתיות.

השגרירות נתנה מענקים לארגונים המקדמים סובלנות דתית בקרב קבוצות אתניות שונות, כמו פרויקט לשלוש שנים מטעם הארגון הלא ממשלתי "סיכוי", שארגן סדרה של סיורי תרבות בערים ערביות גדולות בגליל ובוואדי ערה ברמדאן כדי לאפשר ל-2000 יהודים להתוודע אל התרבות הערבית ואל המנהגים הדתיים בתקופת החגים של המוסלמים.

השגרירות גם תמכה בפרויקט של הארגון הלא ממשלתי "צופן" לשיכוך המתחים הבין-דתיים ובין-קהילתיים בין אזרחי ישראל הערבים והיהודים דרך שילוב כלכלי של שתי הקהילות ויצירה של מחזורים בני-קיימא של שיתוף פעולה בין קבוצות. פעילויות הפרויקט מקדמות את השתתפותם של אזרחים ערבים בתעשיית ההיי-טק הישראלית, תוך גיוון סביבות עבודה וסיוע לשיתופי פעולה בין-קבוצתיים.

השטחים הכבושים (כולל האזורים שבתחום השיפוט של הרשות הפלסטינית)

תקציר מנהלים

השטחים הכבושים, הכוללים את הגדה המערבית, מזרח ירושלים ורצועת עזה כפופים לסמכות השיפוטית של ישראל והרש״פ, עם חפיפה בתחומי האחריות בחלק גדול מהשטחים. חוק היסוד של הרש״פ המשמש כחוקת ביניים קובע שהאסלאם הוא הדת הרשמית, אך קורא לכבד את "כל שאר הדתות האלוהיות". האלימות בין פלסטינים לבין כוחות בטחון ישראלים בישראל, בירושלים, בעזה ובגדה המערבית נמשכה. במשך השנה, נהרגו 91 פלסטינים ושמונה ישראלים בהתקפות מחוץ לקו הירוק בירושלים, בעזה ובגדה המערבית. בגלל שדת ומוצא אתני או לאומיות היו קשורים לעתים קרובות באופן הדוק, קשה היה לסווג חלק ניכר מאלימות זאת כמבוססת על זהות דתית בלבד. ביקורים של פעילי הר הבית יהודים בחרם א-שריף/הר הבית בסיוע הרשויות הישראליות התרבו להיקפים חסרי תקדים במהלך השנה; היו פחות מקרים של אלימות באתר לעומת השנה שעברה. ממשלת ישראל, בהתאם להבנות הסטטוס קוו עם הרשויות הירדניות המנהלות את האתר, פעלו למניעת תפילות לא-מוסלמיות בחרם א-שריף/הר הבית, אך התרבו מספרי פעילי הר הבית היהודים שביקרו באתר ולעתים ערכו בו טקסים דתיים במהלך השנה תוך הפרת הבנות אלה, כך על-פי הוואקף האסלאמי הירושלמי (הנאמנות האסלאמית וארגון הצדקה המנהלת את האתר וממומנת על-ידי ירדן), קבוצות של תנועת הר הבית, וכלי תקשורת מקומיים. ממשלת ישראל המשיכה למנוע מחברי כנסת ומשרי ממשלה לבקר בחרם א-שריף/הר הבית מתוך חשש בטחוני. ממשלת ישראל בהסתמכה על חשש בטחוני המשיכה גם להטיל הגבלות לסירוגין על גישתם של פלסטינים לכמה אתרים דתיים, כולל חרם א-שריף/הר הבית. הרשויות הישראליות הגבילו גישה מוסלמית רחבה לחרם א-שריף/הר הבית למשך פחות ימים לעומת 2015. אנשי הוואקף אמרו שהמשטרה הגבירה את ההגבלות על פעילות הוואקף ועל פרויקטים של שיפוצים ותיקונים באתר. הגבלות תנועה כגון הגבלת הגישה לפלסטינים בין הגדה המערבית וירושלים במשך חגים יהודיים חשובים יחד עם המשך הבנייה של גדר ההפרדה הישראלית הפריעו לתנועתם של מוסלמים ונוצרים. הרשויות הישראליות הרשו למוסלמים ולנוצרים להתפלל בכותל המערבי, אך הגבילו את גישתם של פלסטינים לאתר עקב מה שלטענתן היו חששות ביטחוניים. מנהיגים יהודים אורתודוקסים אכפו הפרדה מגדרית על מתפללים יהודים שם. ממשלת ישראל לא יישמה הסכם של הקבינט שהושג בינואר להקים רחבה לתפילות רפורמיות, קונסרבטיביות ומעורבות לגברים ונשים בחלק נפרד של הכותל המערבי. קבוצות רפורמיות, קונסרבטיביות וקבוצות של נשים יהודיות כולל כמה קבוצות נשים אורתודוקסיות תמכו בהצעה, בעוד שמנהיגים יהודים חרדיים רבניים ופוליטיים המשיכו להתנגד לתכנית. נשיא הרש״פ מחמוד עבאס, ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ומנהיגים נוספים גינו את התקפות "תג מחיר" (פשעי אלימות ופשעי רכוש של קבוצות קיצוניות יהודיות שכוונו נגד פלסטינים מוסלמים ונוצרים ונגד אתריהם הדתיים מתוך כוונה מוצהרת של גביית "מחיר" תמורת פעולות שהממשלה נקטה נגד הקבוצה

שביצעה את האלימות). ממשלת ישראל אסרה או עצרה עשרות אנשים עקב התקפות אלה, אך קבוצות זכויות אדם מקומיות והתקשורת דיווחו שרק לעתים רחוקות הסתיימו מקרים אלה בהעמדה לדין. בינואר הגישה ישראל כתב אישום נגד שני חשודים יהודים בהתקפת ההצתה הקטלנית ביולי 2015 על בית משפחה פלסטינית בכפר דומא שבגדה המערבית, אך נכון לדצמבר לא נפסקו הרשעות. קבוצות דתיות העושות נפשות לדתן שאינן מוכרות על-ידי הרש״פ כגון "עדי יהוה" והאוונגליסטים נתקלו בקשיים בהשגת הכרה במסמכי המעמד האישי (כגון תעודות נישואין) שהם הנפיקו. חומרים לא-סובלניים מבחינה דתית המשיכו להופיע בכלי התקשורת הרשמיים של הרש״פ. חמאס, שהוגדר על-ידי ארה״ב כארגון טרור המחזיק בשליטה בפועל בעזה, אכף הגבלות על אוכלוסיית עזה על בסיס הפרשנות שלו של האסלאם והשריעה, ולעתים קרובות שידר חומרים אנטישמיים בכלי התקשורת שבשליטתו.

היו מקרים של אלימות שהמבצעים הצדיקו מנימוקים דתיים. בני נוער פלסטינים זורקי אבנים התקיפו מבקרים יהודים בקבר יוסף שבשכם ובהר הזיתים שבירושלים. פלסטינים, לפי דיווחים, הציתו בית כנסת בהתנחלות על-יד חברון והשחיתו בית קברות בהר הזיתים ובית כנסת בירושלים. התקפות "תג מחיר" שבהן חשודים יהודים קיצוניים כללו התקפות על כוהני דת נוצרים, השחתה וכתיבת סיסמאות אנטי-נוצריות בכנסיית הדורמיציון ובבתי הקברות היווני והארמני האורתודוקסיים בהר ציון בסמוך לעיר העתיקה בירושלים, והתקפות הצתה בכמה בתים נוספים בכפר דומא שבגדה המערבית. קבוצות יהודיות המתנגדות לאינטראקציה עם דתות אחרות המשיכו להטריד ולתקוף נוצרים ומוסלמים פלסטינים בירושלים. יהודים מסוימים הטרידו כוהני דת נוצרים בירושלים ובאתרים דתיים יהודים אורתודוקסיים, וחרדיים הטרידו מבקרים ומתפללים יהודים שמנהגיהם לא עלו בקנה אחד עם מסורות יהודיות אורתודוקסיות באתרים דתיים.

נושאי תפקידים מהקונסוליה הכללית של ארה״ב בירושלים נפגשו עם נושאי תפקידים ברש״פ כדי לדון בסובלנות דתית ובדאגות בקשר לגישה לאתרים דתיים. פקידי הקונסוליה הכללית ביטאו דאגה לגבי החלטות אונסק״ו - שנתמכו על-ידי הרש״פ - שמזערו או התעלמו מהקשר היהודי ההיסטורי והדתי לחרם א-שריף/הר הבית ולכותל המערבי. נושאי תפקידים בכירים מארה״ב כולל הנציג הקבוע של ארה״ב לאו״ם וסגנית עוזר מזכיר המדינה לדמוקרטיה, זכויות אדם ועבודה נפגשו עם מנהיגים פוליטיים, דתיים ואנשי החברה האזרחית כדי לקדם סובלנות ושיתוף פעולה נגד משוא פנים דתי. נושאי תפקידים בקונסוליה הכללית נפגשו עם נציגי קבוצות דתיות כדי לנטר את דאגותיהם אודות גישה לאתרים דתיים, כבוד כלפי כוהני דת, והתקפות על אתרים דתיים ובתי תפילה.

סעיף I. דמוגרפיה דתית

ממשלת ארה״ב אומדת את האוכלוסייה הפלסטינית בכ-2.7 מיליון בגדה המערבית ו-1.8 מיליון ברצועת עזה (אומדנים מיולי 2016) על-פי אומדנים של ארה״ב, התושבים

הפלסטינים בשטחים אלה הם בעיקר מוסלמים סונים. סטטיסטיקות מ-2014 שפורסמו על-ידי "מכון ירושלים למחקרי מדיניות" (JIIS) מעריכות שכ-521,000 יהודים חיים בירושלים – כולל באזורים במזרח ירושלים שעליהם השתלטה ישראל ב-1967 וסיפחה באופן חד-צדדי ב-1980 – ומהווים כ-61 אחוזים מאוכלוסיית העיר. "מכון ירושלים למחקרי מדיניות" מעריך שהאוכלוסייה המוסלמית בירושלים מונה כ-303,400 נפשות ואילו האוכלוסייה הערבית נוצרית בירושלים מונה כ-12,300 נפשות. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה דיווחה שכ-385,000 יהודים מתגוררים בהתנחלויות ישראליות בגדה המערבית נכון ל-2015. למרות שאין מספר רשמי, ב-2008 היו כ-52,000 נוצרים שחיו בגדה המערבית, בעזה ובירושלים על-פי סקר שנערך על-ידי "קונסורציום דיאר", מוסד לותרני עולמי. "הכס הקדוש" מעריך שהאוכלוסייה הנוצרית בגדה המערבית מונה פחות מ-2 אחוזים מכלל האוכלוסייה, או פחות מ-54,000 פלסטינים. על-פי סקר ימק״א על נוצרים בעזה, התגוררו שם כ-1,300 נוצרים נכון למרץ 2014. על-פי מנהיגים נוצרים מקומיים, עזיבה של פלסטינים-נוצרים נמשכה במידה גדלה והולדת מאז 2001. מרבית הנוצרים הם יוונים-אורתודוקסים, השאר כוללים קאתולים, קאתולים-יוונים, סורים-אורתודוקסים, ארמנים-אורתודוקסים, ארמנים-קאתולים, קופטים, מארונים, אתיופים-אורתודוקסים, אפיסקופלים, לותרנים ובני עדות פרוטסטנטיות אחרות. הנוצרים מרוכזים בעיקר במזרח ירושלים, בבית לחם, ברמאללה ובשכם, אך קהילות קטנות יותר קיימות במקומות אחרים. כ-360 שומרונים (חברי כת השומרונים, הקשורה אך נפרדת מהיהדות) וכן מספר קטן של נוצרים אוונגליסטים ו"עדי יהוה" גרים בירושלים ובגדה המערבית.

סעיף II. מצב הכיבוד של חופש הדת מצד הממשלה

מסגרת משפטית

תושבי השטחים הכבושים השונים כפופים לסמכותן השיפוטית של רשויות שונות. ישראלים החיים במזרח ירושלים כפופים למערכת המשפט האזרחית והפלילית (ממשלת ישראל סיפחה רשמית את מזרח ירושלים ב-1980, למרות שאף מדינה אחרת, כולל ארה״ב, לא הכירה בסיפוח זה). תושבים פלסטינים (שאינם מחזיקים באזרחות ישראלית) של ירושלים כפופים גם הם לחוק האזרחי והפלילי הישראלי. ישראלים החיים בהתנחלויות בגדה המערבית כפופים נומינלית לחוק הצבאי, אך הרשויות הישראליות מחילות עליהם את החוק הישראלי האזרחי והפלילי. פלסטינים החיים בחלק של הגדה המערבית המוגדר כאזור C בהסכם אוסלו ב׳ כפופים למערכת השיפוט הצבאי של ישראל בעניינים פליליים וביטחוניים וכן בעניינים אזרחיים, בעוד שפלסטינים החיים באזור B כפופים לחוק האזרחי של הרש״פ ולחוק הצבאי הישראלי בעניינים פליליים וביטחוניים. למרות שעל-פי הסכם אוסלו ב׳, רק חוקי הרש״פ האזרחיים והביטחוניים חלים על פלסטינים החיים באזור A של הגדה המערבית, ישראל מחילה את החוק הצבאי הישראלי בכל עת שצבאה נכנס לאזור A. רצועת עזה כפופה לסמכות השיפוטית של ממשלת רש״פ זמנית, למרות שחמאס מפעיל עליה שליטה בפועל.

חוק יסוד לתקופת ביניים חל על השטחים המצויים תחת סמכות שיפוטית של הרש״פ. חוק היסוד קובע שהאסלאם הוא הדת הרשמית, אך קורא לכבוד כלפי "כל שאר הדתות האלוהיות". החוק מאפשר חופש אמונה, סגידה וקיום טקסים דתיים, אלא אם כן פעילות זו מפירה את הסדר הציבורי או את כללי המוסר. חוק היסוד גם אוסר הפליה על בסיס דת וקובע שכל האזרחים שווים על-פי החוק. חוק יסוד קובע כי עקרונות השריעה הם המקור העיקרי לחקיקה.

אין תהליך ספציפי שבאמצעותו ארגונים דתיים משיגים הכרה רשמית; כל קבוצה דתית חייבת לנהל מו״מ נפרד על מערכת היחסים הדו-צדדית שלה עם הרש״פ. הסדרי סטטוס קוו מהמאה ה-19 שהושגו עם הרשויות העותומניות הנשמרים על-ידי הרש״פ מכירים בנוכחות ובזכויות של הכנסיות היוונית-אורתודוקסית, הקאתולית, הארמנית-אורתודוקסית, האשורית, הקופטית, האתיופית-אורתודוקסית, היוונית-קאתולית והסורית-אורתודוקסית. הסכמים מאוחרים יותר עם הרש״פ הכירו בזכויות של הכנסיות האפיסקופלית (אנגליקנית) והאוונגליסטית-לותרנית. קבוצות דתיות המוכרות חוקית מורשות לשפוט בענייני מעמד אישי. הן יכולות להקים בתי דין כנסייתיים כדי לפסוק פסיקות מחייבות משפטית לגבי מעמד אישי וענייני רכוש מסוימים עבור חברים בקהילות הדתיות שלהם.

כנסיות שאינן מוכרות באופן רשמי, אך שיש להן הבנות בלתי-כתובות עם הרש״פ על סמך העקרונות הבסיסיים של הסכמי הסטטוס קוו, כולל Assemblies of God, כנסיית ה-Nazarene וכמה כנסיות בפטיסטיות יכולות לפעול באופן חופשי, וחלקן רשאיות למלא פונקציות רשמיות מסוימות כגון הנפקת רישיונות נישואין. כנסיות שאינן מוכרות על-ידי הרש״פ באופן כללי חייבות להשיג רשות חד-פעמית מיוחדת מהרש״פ כדי לערוך חתונות או לפסוק בנושאי מעמד אישי אם קבוצות אלה רוצות שהטקסים יוכרו על-ידי הרש״פ ויירשמו בה. אסור לכנסיות אלה לעשות נפשות לדתן. קיים מספר קטן של כנסיות שהתחילו לפעול בעשור האחרון ושמעמדן המשפטי נותר לא-ברור.

על-פי חוק, מוסדות מוסלמיים ומקומות תפילה מקבלים תמיכה כספית מהממשלה.

חינוך דתי הוא חלק מתכנית הלימודים עבור תלמידים בכיתות א׳ עד ו׳ בבתי הספר הציבוריים שהרש״פ מפעילה. קיימים שיעורי דת נפרדים עבור מוסלמים ונוצרים. תלמידים יכולים לבחור באיזה שיעור להשתתף, אך אינם יכולים להימנע משיעורי דת. כנסיות מוכרות מפעילות בתי ספר פרטיים הכוללים הוראה דתית בגדה המערבית. בתי ספר אסלאמיים פרטיים פעלו גם הם בגדה המערבית. כנסיות מפעילות גם בתי ספר "מוכרים אך בלתי-רשמיים" (סוג של בתי ספר חצי פרטיים) במזרח ירושלים, והוואקף האסלאמי בירושלים מפעיל בתי ספר פרטיים במזרח ירושלים, שניהם כוללים שיעורי דת.

בתי דין דתיים אסלאמיים או נוצריים מטפלים בעניינים משפטיים הקשורים למעמד אישי, כולל ירושות, נישואין, נדוניה, גירושין ומזונות לילדים. עבור מוסלמים, השריעה קובעת

את הלכות המעמד האישי, בעוד שבתי דין כנסייתיים שונים פוסקים בענייני מעמד אישי עבור נוצרים. באופן חוקי, חברים בקבוצה דתית אחת יכולים להגיש מחלוקת על מעמד אישי לסמכות של קבוצה דתית שונה לפסיקה, אם בעלי הדין מסכימים שמתאים לעשות זאת.

שישה מושבים במועצה המחוקקת הפלסטינית המונה 132 מושבים (שעדיין לא התכנסה מאז 2007) שמורים לנוצרים; אין מושבים השמורים לחברים בקבוצה דתית אחרת כלשהי. באוגוסט, חידשה הרש״פ צו המחייב מכסה של רוב נוצרי עבור מועצות עירוניות וראש עיר נוצרי בשמונה עיריות בגדה המערבית מכיוון שמבחינה היסטורית שכנו ערים אלה בשטחים נוצריים.

נוהגים ממשלתיים

אלימות בין פלסטינים לבין כוחות בטחון ישראלים בישראל, בירושלים, בעזה ובגדה המערבית נמשכו. במשך השנה, נהרגו 91 פלסטינים ו-8 ישראלים בהתקפות מחוץ לקו הירוק בירושלים, בעזה ובגדה המערבית. בגלל שהזהות הדתית והאתנית או הלאומית לעתים קרובות קשורות זו בזו באופן הדוק, קשה היה לסווג חלק ניכר מאלימות זאת כמבוססת על זהות דתית בלבד.

ביקורים של פעילי הר הבית יהודים בסיוע הרשויות הישראליות לחרם א-שריף/הר הבית התרבו למספרים חסרי תקדים בחגים היהודיים ובחגים הישראלים לאומיים. באפריל, יוני ואוגוסט היו מקרים של אלימות במתחם הר הבית/חרם א-שריף, בדרך כלל אחרי שמבקרים מוסלמים או שומרי הוואקף (גוף ממשלתי ירדני המופקד על הטיפול באתרים מוסלמיים בירושלים) אמרו שראו מבקרים יהודים שהתפללו באתר. בשונה מהנהוג בעבר, הרשויות הישראליות שסייעו לביקורים אלה הרשו גם ללא-מוסלמים לבקר באתר במשך חלק מהימים האחרונים של הרמדאן. בטיעון לחשש בטחוני, המשיכה משטרת ישראל להגביל גישה מוסלמית רחבה להר הבית/חרם א-שריף, אף כי למשך פחות ימים (יומיים) מאשר בשנת 2015 (27). הוואקף המשיך למנוע מלא-מוסלמים שביקרו בהר הבית/חרם א-שריף להיכנס לכיפת הסלע ולמסגד אל-אקצא. בנוסף, הגבלות תנועה, כגון הגבלות על נסיעה בין הגדה המערבית לירושלים בחגים היהודיים, וכן המשך בניית גדר ההפרדה הישראלית מנעו ממוסלמים להיכנס לירושלים ומכוהני דת נוצרים לקיים תפילות. הרשויות הרשו הן למוסלמים והן לנוצרים להתפלל בכותל המערבי, למרות שהגבלות ביטחוניות ישראליות הגבילו את הגישה של פלסטינים לרחבת הכותל המערבי.

מתפללים יהודים בכותל המערבי הופרדו מגדרית. ממשלת ישראל לא יישמה הסכם שהשיג הקבינט בינואר – ששיקף הסדרי פשרה ראשוניים בין רפורמים וקונסרבטיבים וקבוצות של נשים יהודיות, מספר קבוצות של נשים יהודיות אורתודוקסיות, והרב של הכותל המערבי – להקים רחבת תפילה עבור רפורמים, קונסרבטיבים ועבור קבוצות מעורבות של נשים וגברים דרומית לעזרת הנשים בכותל המערבי. ממשלת ישראל

והרש״פ לעתים מנעו מישראלים יהודים לבקר באתרים דתיים יהודיים הממוקמים בשטח שבשליטת הרש״פ בגדה המערבית מסיבות ביטחוניות.

חומרים לא-סובלניים מבחינה דתית המשיכו להופיע בכלי התקשורת הרשמיים של הרש״פ. ישראל ונושאי תפקידים ברש״פ גינו התקפות והשחתה של "תג מחיר" אך העמדות לדין הצליחו לעתים נדירות, על-פי קבוצות לזכויות אדם מקומיות.

כוחות ישראליים הרגו 91 פלסטינים בגדה המערבית ובירושלים, כולל חלק שהרגו או לפי הדיווחים ניסו להרוג או לתקוף ישראלים. קבוצות פלסטיניות ובודדים חסרי זיקה לארגונים ביצעו התקפות בגדה המערבית ובירושלים שכתוצאה מהן מתו שמונה ישראלים כולל חמישה אזרחים ושלושה אנשי כוחות הביטחון הישראליים. לדוגמה, ב-1 ליולי, ירה פלסטיני והרג את הישראלי מיכאל מרק בן ה-48 ופצע את אשתו ואת שני ילדים בסמוך להתנחלות עתניאל בגדה המערבית. כוחות צה״ל ירו למוות בחשוד בתקיפה, מוחמד ג׳בארה אחמד אל-פקיה בן 29, בהיתקלות בעיירה צוריף בגדה המערבית ב-27 ליולי.

בחלק מהמקרים הפלסטינים שנהרגו לא היוו איום לחיי אדם כאשר הם נורו, לפי דיווחים, וארגונים לא ממשלתיים פרסמו דו״חות לפיהם כוחות בטחון ישראלים ביצעו הריגות בלתי-חוקיות. לדוגמה, ב-24 למרץ, חייל צה״ל אלאור אזריה ירה והרג את עבד אל-פתאח א-שריף אחרי שהוא דקר ופצע חייל בשכונת תל רומידה בחברון. קבוצות זכויות אדם דיווחו שקטעי וידיאו שצילם עד ראייה הראו שאזריה ירה בא-שריף בראשו אחרי שהוא כבר שכב פצוע ומנוטרל על הארץ. נכון לדצמבר, נמשך משפטו של אזריה באשמת הריגה. ב-20 ליוני, פתחו כוחות בטחון ישראליים באש על מכונית של צעירים פלסטינים, הרגו את מחמוד בדרן ופצעו ארבעה אחרים. צה״ל הודיע תחילה שכוחות הביטחון "כיוונו לטרוריסטים" בעת מבצע חיפוש של חשודים פלסטינים באזור שלפי דיווח זרקו אבנים ובקבוקי תבערה על כלי רכב ישראלים בכביש סמוך. מאוחר יותר שינה צה״ל את גרסתו ואמר ש"בטעות נפגעו עוברי אורח לא מעורבים בעת המרדף." יחידת החקירה של המשטרה הצבאית פתחה בחקירה שנותרה פתוחה נכון לדצמבר.

בינואר הגיש משרד התובע המחוזי במחוז המרכז כתבי אישום נגד שני חשודים יהודים בפיגוע הצתה של "תג מחיר" מיולי 2015 נגד בית של משפחה פלסטינית בכפר דומא שבגדה המערבית, שבו נהרגו פעוט והוריו, ואילו אחיו בן ה-4 נפצע פצעים חמורים. המבצעים גם ציירו כתובות "נקמה" ומגן דוד על קיר הבית. המשפט נמשך לאורך השנה אך לא היו הרשעות.

ב-4 למאי, גזר בית משפט ירושלמי מאסר ו-20 שנים נוספות על האחרון מבין שלושה חשודים יהודים בחטיפתו והריגתו של מוחמד אבו חדיר בן ה-16 בשנת 2014.

היו מקרים בודדים של אלימות בעת ביקורים בחרם א-שריף/הר הבית של יהודים פעילי הר הבית. הביקורים קיבלו סיוע מהרשויות הישראליות. ב-26 לאפריל, התנגשו שוטרים

ישראלים עם שומרים המועסקים על-ידי הוואקף וכתוצאה מכך נפצעו השומרים, אחרי ששלושה פעילי הר הבית נשכבו על האדמה והתחילו להתפלל בעת סיורם באתר. מנהל הוואקף ומפקד ממשטרת ישראל התערבו כדי להרגיע את הרוחות. החל ב-26 ליוני, תוך שינוי מהנהוג בעבר, הרשו הרשויות הישראליות ללא-מוסלמים לבקר בחרם א-שריף/הר הבית במשך כמה מ-10 הימים האחרונים של הרמדאן. במשך ביקורים אלה ובעקבותיהם פרצו עימותים אלימים בין נערים מוסלמים אחדים שזרקו אבנים לבין שוטרים ישראלים, שהגיבו ברימוני הלם ובאלות, מה שהוביל לפצועים משני הצדדים. ללא קשר לאירועים אלה, ב-14 לאוגוסט, בעת ביקור מספר שיא של פעילי הר הבית יהודים (403, לעומת 326 ב-2015) לרגל תשעה באב, פצעו שוטרים שהשתמשו באלות שלושה מתפללים מוסלמים אחרי שאלה ניסו להתעמת עם שבעה פעילים יהודים שהתפללו או קרעו את בגדיהם כסימן מסורתי לאבל על חורבן בית המקדש.

לפי דיווחים, התעמתו פלסטינים זורקי אבנים עם חיילי צה״ל שליוו ביקורים של קבוצות יהודיות בקבר יוסף שבשכם במספר ימים לאורך השנה. צה״ל השתמש בגז מדמיע וכדורי גומי לפיזור מפגינים פלסטינים, לאבטחת האתר ו/או לפינויים של מתפללים יהודים.

הרש״פ המשיכה לבצע את מדיניותה לספק לאיממים את הנושאים שעליהם הם נדרשו לדבר בדרשות השבועיות שלהם בימי שישי במסגדים בגדה המערבית ואסרה עליהם לשדר קטעי קריאה מן הקוראן מצריחי המסגדים לפני הקריאה לתפילה.

כנסיות לא-מוכרות כמו "עדי יהוה" וכמה קבוצות של נוצרים אוונגליסטים שנתקלו באיסור על הנוהג שלהם לעשות נפשות לדתם דיווחו שהם היו יכולים לבצע את מרבית הפעילויות האחרות שלהם ללא הפרעה מצד הרש״פ. אך הרש״פ המשיכה לסרב להכיר בתוקפם של מסמכי מעמד אישי המונפקים על-ידי חלק מהקבוצות הלא מוכרות הללו, דבר שלדברי הקבוצות הקשה עליהם לרשום יילודים חדשים תחת שם אביהם או כילדים של זוגות נשואים. לדוגמה, נציגי "עדי יהוה" דיווחו שהרש״פ הנפיקה תעודות לידה עבור חבריהם אך סירבה להנפיק היתרי נישואין, וכתוצאה מכך ילדים שנולדו לזוגות אלה רשומים כאילו הם נולדו מחוץ למסגרת הנישואין, מה שמסבך אותם גם כשמדובר בסוגיות של ירושה. כנסיות לא מוכרות רבות ייעצו לחבריהן המחזיקים באזרחות כפולה להתחתן או להתגרש בחו״ל כדי לרשום את הפעולה באופן רשמי במדינה השנייה.

ממשלת ישראל המשיכה לשלוט בגישת מוסלמים ויהודים לחרם א-שריף/הר הבית. למרות שהוואקף המשיך לנהל חלק מההיבטים של האתר, ממשלת ישראל הגבילה את יכולתו של הוואקף לשלוט בגישת המבקרים. בהתאם להסדרי הסטטוס קוו עם הווקף, המשיכה ממשלת ישראל למנוע מלא-מוסלמים לסגוד ולהתפלל בחרם א-שריף/הר הבית, אך גם הטילה הגבלות גישה על מתפללים מוסלמים במה שלדברי הוואקף היה הפרה של הסטטוס קוו, כולל הגבלות גיל זמניות גורפות בשתי הזדמנויות במשך השנה. משטרת ישראל המשיכה להיות אחראית לביטחון בחרם א-שריף/הר הבית, כאשר שוטרים מוצבים

הן בתוך האתר והן מחוץ לכל כניסה. השוטרים הישראלים ערכו סיורים שגרתיים ברחבת ההר והסדירו את תנועת הולכי הרגל שנכנסו ויצאו באתר.

פקידי הוואקף חזרו על תלונותיהם מהשנים הקודמות על מה שלדבריהם היו הפרות של הסדרי הסטטוס קוו מצד שוטרים ישראלים הנוגעות לשליטה בגישה לאתר, ואמרו שהשוטרים הישראלים לא תיאמו עם הוואקף את ההחלטות להרשות למבקרים לא-מוסלמים להיכנס לאתר או להגביל את הגישה לקטגוריות רחבות של מתפללים מוסלמים או לפרטים פלסטינים שבהם המשטרה חושדת שהם עלולים להפריע לביקורים של לא-מוסלמים. לדוגמה, בתשעה באב - ב-14 לאוגוסט - הטילה משטרת ישראל הגבלות גישה רחבות בפעם הראשונה מאז אוקטובר 2015, ומנעה ממוסלמים מתחת לגיל 50 להיכנס לחרם א-שריף/הר הבית בעת סיורים של פעילים יהודים שנערכו באותו בוקר. ב-12 לדצמבר, האריכה משטרת ישראל באופן חד צדדי את שעות הביקור היומיות עבור לא-מוסלמים בחרם א-שריף/הר הבית בעוד כשעה שלמה, מה שלדברי הוואקף הייתה הפרה של הסטטוס קוו. אנשי הוואקף המשיכו לעמוד בצד הפנימי של כל אחד מהשערים אך היו מסוגלים למלא רק תפקיד פיקוחי מצומצם. לפי דיווחים, הם יכלו להתנגד לנוכחות של אנשים ספציפיים, כגון אנשים הלבושים בצורה לא צנועה או הגורמים להפרעות, אך חסרה להם הסמכות לסלק אנשים כאלה מהאתר. אנשי הוואקף דיווחו ששוטרים ישראלים עצרו לעתים לזמן קצר את שומרי הוואקף או גירשו אותם מהאתר ומסביבתן של קבוצות פעילים יהודים שביקרו שם. משטרת ישראל גם עצרה אנשי תחזוקה שהועסקו על-ידי הוואקף שעסקו בעבודות שיפוצים בתוך כיפת הסלע מפני שלא ביצעו את עבודתם תוך פיקוח של רשות העתיקות של ישראל (שבסמכותה בתחומי האתר הוואקף אינו מכיר). המשטרה שחררה את המועסקים כעבור כמה ימים. המשטרה גם מנעה מהוואקף לבצע תיקונים שגרתיים, כגון בצינורות מים דולפים, וכן לבצע 20 פרויקטים גדולים של שיפוץ, וסירבה להתיר את הכניסה של מרבית ציוד התחזוקה אל האתר, לדברי הוואקף. תוך ציון חשש בטחוני, בשל חשש בטחוני, לדבריה, אסרה המשטרה על משלוח ארוחות איפטר אל חרם א-שריף/הר הבית במשך כמה ימים ברמדאן. פקידי הוואקף אמרו שהשימוש הרגיל של משטרת ישראל ברכב סיור חשמלי קטן, שפגע ופצע שומר של הוואקף בחרם א-שריף/הר הבית – שהחל במשך הרמדאן ונמשך לאורך כל השנה – היה חסר תקדים ועוד הפרה של הסטטוס קוו.

בחלק מהמקרים מנעו הרשויות הישראליות מאנשים ספציפיים להיכנס לאתר חרם א-שריף/הר הבית, כולל פעילים יהודים שלדעתה הפרו כללים נגד תפילה של לא-מוסלמים, מוסלמים שלדעתה הפעילו אלימות נגד מבקרים לא-מוסלמים באתר, ואנשי ציבור שלדעת הרשויות היה חשש שילהיטו את הרוחות. ראש הממשלה הישראלי נתניהו הוסיף להורות למשטרה למנוע משרי ממשלה וחברי כנסת מכהנים לבקר בחרם א-שריף/הר הבית, באומרו שהדבר יסייע בהרגעת המתחים באתר. כמה חברי כנסת יהודים וכן חברי כנסת ערבים מוסלמים גינו את הכללתם באיסור. משטרת ישראל המשיכה לאכוף "רשימות שחורות" שמנעו את כניסתם של לפחות 50 גברים ונשים מוסלמים שאותם האשימה בהטרדת מבקרים יהודים באתר. משטרת ישראל אמרה שחלק מהמתפללים

המוסלמים שנחסמו התנגדו באופן מילולי למה שלתפיסתם היו ניסיונות של יהודים פעילי הר הבית להפר את האיסור נגד תפילות של לא-מוסלמים באתר.

על-פי דיווחי התקשורת, הרשתה ממשלת ישראל לכ-100-200 עזתים מעל גיל 60 ולכל הסגל של אונר״א בעזה לעבור דרך מעבר ארז לירושלים לתפילות יום השישי השבועיות בחרם א-שריף/הר הבית במשך מרבית השבועות בשנה. ב-6 לדצמבר, ביטלו הרשויות הישראליות את מרבית ההיתרים האלה לפרק זמן בלתי מוגבל, באומרן שחלק מאלה שקיבלו היתרים לא חזרו דרך מעבר ארז באותו יום; ממשלת ישראל המשיכה להתיר לסגל אונר״א לעבור דרך ארז לתפילות יום השישי בירושלים.

נושאי תפקידים מוסלמיים, כולל נציגי הוואקף, המשיכו להתנגד להגבלות ישראליות על הכניסה לחרם א-שריף/הר הבית על מתפללים מוסלמים, והם התנגדו לקריאות מצד קבוצות ישראליות מסוימות לחלק את שעות הביקור בין מוסלמים ללא-מוסלמים ולהתיר תפילות של לא-מוסלמים במקום.

הוואקף המשיך להגביל את כניסתם של לא-מוסלמים שביקרו בחרם א-שריף/הר הבית לכיפת הסלע ולמסגד אל-אקצא – נוהג שהחל ב-2003 כאשר ישראל הפסיקה לתאם עם הוואקף את ביקורי הלא-מוסלמים. הוואקף גם הגיש התנגדויות למשטרת ישראל לגבי מבקרים לא-מוסלמים הלובשים סמלים דתיים או בגדים דתיים, כגון טליתות בחרם א-שריף/הר הבית. משטרת ישראל פעלה לעתים בהתאם להתנגדויות אלה ו/או אכפה את ההגבלות ביוזמתה היא.

משטרת ישראל המשיכה לא להתיר ללא-מוסלמים כניסה עם אביזרים דתיים ואסרה עליהם להתפלל באופן פומבי באתר. משטרת ישראל המשיכה להחזיק בשליטה הבלעדית בשער המוגרבים – הכניסה היחידה שדרכה לא-מוסלמים יכולים להיכנס לחרם א-שריף/הר הבית – ואפשרה למבקרים להיכנס דרך השער בשעות הביקור, למרות שלעתים הגבילה גישה זאת עקב חששות ביטחוניים, לטענתה. לדוגמה, משטרת ישראל המשיכה לאכוף צו הרחקה לשישה חודשים שהוצא בנובמבר 2015 שאסר על המנהיג של קבוצת פעילי הר הבית היהודיים, "חוזרים להר", מלהיכנס לחרם א-שריף/הר הבית אחרי שהקבוצה קראה בפומבי לקיום תפילות יהודיות בעת ביקור באתר והציעה לשלם גמול כספי לפעילים שייעצרו עקב תפילות באתר. משטרת ישראל הקימה נקודות ביקורת מחוץ לשערים אחרים לחרם א-שריף/הר הבית ומנעה מלא-מוסלמים את הכניסה לאזורים אלה, אך לא תיאמה זאת עם שומרי הוואקף בפנים.

למרות מדיניותה של ממשלת ישראל האוסרת תפילות של לא-מוסלמים באתר, כמה קבוצות יהודיות שלוו על-ידי שוטרים ישראלים בחרם א-שריף/הר הבית ביצעו מעשים דתיים כמו תפילה והשתטחות אפיים ארצה. תקריות של ניסיונות תפילה יהודיים בחרם א-שריף/הר הבית התרבו לעומת שנים קודמות, על-פי ארגונים לא ממשלתיים מקומיים, כלי תקשורת, וקבוצות יהודיות של תנועות הר הבית, ואירעו מדי שבוע. בחגים יהודיים

כמו פסח, תשעה באב וסוכות, ניסו עשרות פעילי הר בית יהודיים להתפלל באתר. במרבית המקרים, פעלו שוטרים ישראלים כדי למנוע מהם את התפילה וסילקו אותם, אך במקרים אחרים, שחלקם תועדו ברשתות החברתיות בצילומים ובקטעי וידיאו, נראו השוטרים כאילו הם מעלימים עין מאותם מעשי תפילה. כמה פעילי הר הבית יהודים ערכו סיור באתר ברגליים יחפות, בהתאם לפרשנות שלהם של מסורות יהודיות בבית המקדש, והוואקף התנגד לכך. הרשויות הישראליות חסמו לעתים פעילי הר בית יהודים ספציפיים שהפרו שוב ושוב את הכללים נגד תפילות של לא-מוסלמים באתר, כולל מנהיגי תנועת הר הבית.

כמה חברי כנסת מהקואליציה וארגונים לא ממשלתיים ישראליים כגון "מכון המקדש" ו"נאמני הר הבית" המשיכו לקרוא לממשלת ישראל לבצע חלוקה זמנית בחרם א-שריף/הר הבית ולהקצות ימים מסוימים או שעות מסוימות לגישה יהודית ו/או תפילות יהודיות, בדומה להסדר הנהוג במערת המכפלה/אלחראם אלאבראהימי בחברון. כמה חברי כנסת ושרי ממשלה מהקואליציה מתחו בנובמבר ביקורת פומבית על הסדרי הסטטוס קוו בחרם א-שריף/הר הבית המגבילים את הזכויות היהודיות במקום, וקראו לרשויות הישראליות לבטל את האיסור על ביקורי חברי כנסת ושרי ממשלה ו/או את האיסור על תפילות של לא-מוסלמים במקום.

ממשלת ישראל המשיכה להרשות הן למוסלמים והן לנוצרים להתפלל בכותל המערבי, מקום התפילה הקרוב ביותר לאתר הקדוש ביותר ליהדות, למרות שמשטרת ישראל הגבילה לעתים קרובות את גישתם של פלסטינים לרחבת הכותל המערבי עקב מה שהיא הגדירה כחשש בטחוני. רב הכותל המערבי המשיך לקבוע הנחיות לקיום הפולחן הדתי וחייב את ההפרדה בין נשים לגברים, שאותה המשיכה ממשלת ישראל לאכוף. גברים ונשים בכותל המערבי נאלצו להשתמש באזורים נפרדים לביקור ולתפילה, כאשר גודל עזרת הנשים פחות ממחצית הגודל של רחבת הגברים. הרשויות היהודיות המשיכו למנוע מנשים גישה אל ספרי התורה הציבוריים באתר כדי לקחתם לשימוש בעזרת הנשים (הן על גברים והן על נשים חל איסור להביא ספרי תורה מבחוץ אל הרחבה) וכדי לברך את ברכת הכוהנים. אך הם המשיכו לאפשר הן לגברים והן לנשים לקיים את הפולחנים הדתיים שלהם כפי שהם רוצים ברחבה זמנית מעורבת לגברים ונשים גם יחד הממוקמת דרומית לגשר המוגרבים ובסמוך לכותל המערבי. ממשלת ישראל ייעדה את הרחבה עבור חברי התנועות היהודיות הקונסרבטיבית והרפורמית, ובינואר היא אישרה תכנית לבנות שם רחבה מורחבת לתפילה עבור קבוצות אלה. קבוצות לא אורתודוקסיות ומעורבות מגדרית המשיכו להשתמש ברחבה הזמנית לטקסים דתיים כמו בר מצוה ובת מצוה. היענות זו לרצון בתפילה יהודית "שוויונית" (המאפשרת תפילות בנוסח רפורמי, קונסרבטיבי ו/או במגדר מעורב) נותר שנוי במחלוקת בקרב הציבור היהודי לאורך כל השנה. מנהיגים יהודים חרדים כולל רב הכותל המערבי וכמה חברי כנסת המשיכו להתנגד למרחבים לתפילה שוויונית ברחבת הכותל המערבי המסורתית, וכן לבנייה של אזור תפילה קבוע אחר, והממשלה לא יישמה את ההסכם שהושג בקבינט בינואר. קבוצות פעילים כמו "נשות הכותל", ארגון לא ממשלתי וקבוצת תפילה, תמכו בתכנית

לבנות אזור תפילה קבוע למגדר מעורב, אך "נשות הכותל" וקבוצות נוספות של נשים יהודיות המשיכו לעמוד על דרישותיהן לנהל תפילות יהודיות, כולל שימוש בספרי תורה וברכת כוהנים באתר הכותל המערבי המסורתי.

משטרת ישראל המשיכה לסייע ל"נשות הכותל" להיכנס אל עזרת הנשים בכותל המערבי לתפילה שלהן בראש כל חודש, אך לעתים אכפה גם את ההנחיות של הרשויות היהודיות השולטות לגבי קיום נוהגי הדת. באפריל מנעה המשטרה ממפגינים חרדים לשבש תפילה לרגל חג הפסח בחסות "נשות הכותל" בעזרת הנשים. ב-7 ליוני עצרה המשטרה לזמן קצר את מנכ"לית "נשות הכותל" לתשאול באישום של הפרת הסדר הציבורי אחרי שהיא הבריחה ספר תורה פרטי אל רחבת הכותל לשימוש בתפילה שוויונית. ב-2 לנובמבר, ניסו מפגינים חרדים יהודים ואנשי "הקרן למורשת הכותל המערבי" למנוע פיזית מ"נשות הכותל" להכניס ספרי תורה אל עזרת הנשים לתפילות במקום. בעקבות ההתנגשויות, הפרידו משטרת ישראל וחיילי משמר הגבול בין פעילות "נשות הכותל", יחד עם מנהיגים יהודים רפורמים וקונסרבטיבים, לבין המפגינים. השוטרים לא ביצעו מעצרים.

משטרת ישראל המשיכה להקים נקודות ביקורת ביטחוניות בעיר העתיקה בחגים דתיים חשובים, כולל חג הפסחא הנוצרי אורתודוקסי, מה שלדברי מנהיגים נוצרים מגביל את היכולת של חברי קהילותיהם ואנשי הכמורה להיכנס לכנסיית הקבר ולהשתתף בתפילות ובטקסים. משטרת ישראל הסכימה להגדיל את מספר עולי הרגל הנוצרים המורשים לעבור דרך נקודות ביקורת ביטחוניות בעיר העתיקה במשך החגים האלה, אך אנשי הכנסייה דיווחו שלא חל שום שיפור בתיאום בין המשטרה לבין מנהיגים נוצרים כדי להתמודד עם הגידול בתנועת הולכי הרגל לכנסיית הקבר לרגל החג. בתקופות עמוסות המשיך מפקד נקודת המשטרה הישראלית לספק בטחון ולסייע לגישה אל הכנסייה וטיפל במתחים בין העדות השונות של הנצרות באתר, לדברי כמה מנהיגים נוצרים. מנהיגים נוצרים אחרים אמרו שהשוטרים השתמשו בכוח מופרז במאמציהם להסדיר את הצפיפות בעיר העתיקה בעת אירועי הפסחא.

ממשלת ישראל הטילה הגבלות תנועה מוגברות על פלסטינים בגדה המערבית ב-2-4 באוקטובר לרגל ראש השנה, ב-11-12 לאוקטובר לרגל יום כיפור, וב-16-24 לאוקטובר לרגל סוכות ושמחת תורה. כמו בסגרים קודמים כאלה, אסרו הרשויות בתקופות אלה על פלסטינים תושבי הגדה המערבית, כולל כאלה המחזיקים בהיתרי כניסה שישראל מנפיקה, להיכנס לירושלים או לישראל, מלבד אלה העובדים עבור ארגונים בינלאומיים או בתפקידים הומניטריים.

ממשלת ישראל הודיעה שוב שהיא הגדילה את מספר היתרי הכניסה לירושלים עבור פלסטינים מהגדה המערבית בחגים הדתיים כמו בעונת חג המולד, מדצמבר עד ינואר, וברמדאן, מה-5 ליוני עד ה-5 ליולי; אך מנהיגים פלסטינים מוסלמים ונוצרים אמרו שממשלת ישראל מנעה בפועל את השימוש ברבים מההיתרים האלה. לדוגמה, הם ציינו כי ישראל נתנה היתרים לחלק מבני משפחה אחת אך לא לכולם, וכך הרתיעה משפחות

שלא רצו להיפרד מילדיהם או מאחרים וגרמה להם להימנע מנסיעה. ממשלת ישראל סיפקה פחות היתרים מיוחדים מאשר ב-2015 למוסלמים מהגדה המערבית במשך הרמדאן לגישה לחרם א-שריף/הר הבית או לירושלים לביקורי איחוד משפחות. הרשויות הישראליות ביטלו גם לפחות 83,000 היתרי נסיעה לפלסטינים מהגדה המערבית במשך הרמדאן בעקבות התקפת טרור פלסטינית בתל אביב, שבה שני מבצעים ירו והרגו ארבעה ישראלים.

ממשלת ישראל המשיכה לאסור על אזרחי ישראל שאינם בתפקיד רשמי לנסוע לחלקי הגדה המערבית המצויים תחת שליטה אזרחית וביטחונית של הרש״פ. בעוד שהגבלות אלה מנעו באופן כללי מישראלים יהודים לבקר במספר אתרים דתיים יהודיים, סיפק צה״ל ליווי מיוחד של כוחות הביטחון עבור יהודים שביקרו באתרים דתיים באזור A של הגדה המערבית, בייחוד ב"קבר יוסף" בשכם – אתר בעל משמעות דתית ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים. כמה מנהיגי דת יהודים אמרו שמדיניות זאת מונעת מישראלים יהודים לבקר באופן חופשי בכמה אתרים יהודים דתיים בגדה המערבית, כמו "קבר יוסף", משום שנמנעת מהם ההזדמנות לבקר באתר במועדים לא מתוכננים או במספרים גבוהים יותר ממה שמתיר התיאום עם צה״ל. נושאי תפקידים בצה״ל אמרו שהדרישות לתאם ביקורים יהודים לקבר יוסף נבעו מהצורך לשמור על ביטחונם של מבקרים יהודים ישראלים. לדוגמה, צה״ל סיפק ליווי לאוטובוסים שהסיעו מאות יהודים ישראלים לביקורים ליליים בקבר יוסף ב-9 וב-19 לאוקטובר. צה״ל התנגש עם מפגינים פלסטינים ממחנה הפליטים בלטה הסמוך בעת הביקור הזה ובביקורים אחרים. ב-8 לנובמבר, עצרה משטרת הרש״פ לזמן קצר ארבעה ישראלים יהודים שניסו לבקר בקבר יוסף מבלי לתאם את הביקור עם הרשויות הישראליות או הפלסטיניות. משטרת הרש״פ העבירה את ארבעת הישראלים לידי צה״ל.

על-פי מנהיגים פלסטינים מקומיים והעיתונות המקומית, המשיכו רשויות ישראל למנוע ממרבית הפלסטינים גישה אל קבר רחל, מקום קדוש בבית לחם בעל משמעות דתית ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים המצוי בתחום שיפוט ישראלי באזור C, אך המשיכו לאפשר גישה יחסית ללא הפרעה למבקרים יהודים. משטרת ישראל סגרה את האתר לכל המבקרים בימי שבת למשך השבת. המשטרה פיזרה בכוח עשרות מפגינים יהודים חרדים שניסו לבקר בקבר בליל ה-11 לנובמבר בשבת ועצרה שניים מבין המפגינים היהודים שזרקו אבנים ושברו את השמשה הקדמית של נהג פלסטיני.

צה״ל המשיך להגביל את הגישה למערת המכפלה/אלחרם אלאברהימי בחברון, עוד אתר משמעותי עבור יהודים, נוצרים ומוסלמים בזכות היותו קברו של אברהם. מנהיגים מוסלמים המשיכו להתנגד פומבית בהצהרות לתקשורת המקומית לשליטת צה״ל על הגישה, תוך הסתמכות על הסכמי אוסלו שהעניקו לישראל ולרש״פ אחריות משותפת באתר. צה״ל הגביל שוב את הגישה של מוסלמים במשך 10 ימים של חגים יהודים ואת הגישה של יהודים במשך 10 ימים של חגים מוסלמים. צה״ל הגביל מוסלמים לכניסה אחת שבה הם עברו בדיקה ביטחונית. צה״ל העניק ליהודים גישה דרך כמה כניסות ללא

בדיקה ביטחונית. צה״ל גם סגר מעת לעת כבישים סמוכים לאתר, ומאז 2001 סגר באופן קבוע את "רחוב השוהדא" להולכי רגל פלסטינים תוך הסתמכות על חשש בטחוני. הן מוסלמים והן יהודים יכלו להתפלל באתר בו-זמנית, אך בחללים פיזיים נפרדים. רשויות ישראל המשיכו להטיל איסורים תכופים על קריאת המואזין במערת המכפלה באומרם שהדבר מפריע למתנחלים היהודים בסביבה או מהווה חשש בטחוני.

רשויות ישראל חסמו את כל כבישי הגישה לכפר הפלסטיני "נבי סמואל" צפונית לירושלים מ-4 עד 6 ביוני כדי לאפשר את ביקורם של מאות ישראלים יהודים חרדים בקבר שמואל הסמוך, שגם הוא בעל משמעות דתית ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים וממוקם בתוך מסגד. תושבים פלסטינים היו מנועים מלצאת מהכפר או מלקבל ביקורים מבחוץ בתקופה זאת. ארגונים לא ממשלתיים דיווחו שהייתה זו השנה הראשונה שבה הכפר הפלסטיני נסגר בכוח בעת חג העלייה לרגל היהודי השנתי.

רשויות ישראל איימו ובמקרים מסוימים ניסו לאכוף הגבלות על עוצמת הקול של קריאת המואזין מחלק מהמסגדים במזרח ירושלים ובגדה המערבית. ב-3 לנובמבר אמרה דוברת מטעם עיריית ירושלים שהעירייה מפתחת תכנית לשיתוף פעולה עם משטרת ישראל כדי לפרסם ולאכוף תקנות רעש על קריאת המואזין במזרח ירושלים. הדובר אמר שהתכנית תכבד את חופש הפולחן תוך שמירה על "שקט סביר" עבור תושבי ירושלים. הרש״פ ונושאי משרות פלסטינים גינו את התכנית. ב-4 בנובמבר, ערכו כוחות בטחון ישראלים פשיטה על העיירה הפלסטינית אבו דיס (אזור B) בגדה המערבית מזרחית לירושלים והורו לשלושה מסגדים להפסיק לשדר את קריאת המואזין תוך שימוש ברמקולים, לדברי ראש המועצה המקומית בעיירה.

ממשלת ישראל המשיכה לבנות את גדר ההפרדה, בייחוד דרומית לירושלים בגדה המערבית. ארגונים דתיים המספקים חינוך, שירותי בריאות ושירותים חברתיים הומניטריים לפלסטינים במזרח ירושלים וסביבותיה אמרו שהגדר הפריעה לעבודתם. אנשי הכנסייה אמרו שהגדר ומחסומי בדיקה נוספים הפריעו לתנועתם בין כנסיות ומנזרים בירושלים ובגדה המערבית, וכן לתנועת חברי קהילותיהם בין בתיהם למקומות התפילה שלהם. לדוגמה, מנהיגים נוצרים אמרו שגדר ההפרדה הפריעה לנוצרים מאזור בית לחם להגיע לכנסיית הקבר בירושלים. הם אמרו גם שהיא מקשה על ביקורים באתרים נוצרים בבית לחם עבור נוצרים פלסטינים המתגוררים בצד המערבי של הגדר. עולי רגל זרים ועובדי ארגוני סיוע דתיים דיווחו גם הם על קושי או עיכובים בגישה לאתרים דתיים נוצרים בגדה המערבית בגלל הגדר.

ביוני סיים משרד הביטחון הישראלי את הבנייה של מה שלדברי משרד הביטחון ובג״ץ היה קטע זמני של גדר ההפרדה דרומית לירושלים, סמוך למנזר כרמיזן של הנזירות הסלזיאניות ובית הספר שלהן, שבו לומדים כ-170 תלמידים פלסטינים מוסלמים ונוצרים. למרות ערעורים מצד המנזר ובעלי הקרקעות המושפעים, פסק בג״ץ בינואר שמשרד הביטחון רשאי להמשיך לבנות את הגדר באזור כצעד זמני, בתנאי שמשרד הביטחון

ישאיר קטע פתוח באורך 225 מטרים סמוך למנזר, יכלול שער לכניסה חקלאית עבור תושבים שהופרדו מקרקעותיהם, ויספק לקהילות אלה את ההזדמנות לאשר או לערער על המסלול הסופי של הגדר כשהוא יוצג על-ידי משרד הביטחון. על פי ראשי המנזר, ארגונים נוצרים מקומיים וראשי הכנסייה מירושלים, הגדר (הזמנית) השלמה חוסמת את הגישה למנזר ולבית הספר מהיישובים הפלסטינים בבית ג׳אלא הסמוכה. קבוצות אלה גם אמרו שהשער לא יספק לתושבי האזור גישה אמינה לקרקעות חקלאיות בבעלות פרטית.

רשות הטבע והגנים הישראלית החריבה 12 מצבות קבר בשתי הזדמנויות ביולי ובנובמבר בבית הקברות המוסלמי בשער הרחמים (באב א-רחמה) הסמוך לחרם א-שריף/הר הבית. פקידים ישראלים אמרו שמצבות הקבר שכבו בקטע של בית הקברות שהורחב על חשבון מה שישראל מחשיבה כגן לאומי, שבו הבנייה אסורה. פקידים פלסטינים ומנהיגי דת מוסלמים גינו את ההרס ואמרו שכל הקברים מצויים בתוך התחום ההיסטורי המתועד של בית הקברות. ב-12 לדצמבר התערבה משטרת ישראל כדי למנוע את קבורתה של אישה פלסטינית בחלק של בית הקברות שהרשויות הישראליות הקצו לגן לאומי, ועצרה לזמן קצר שני בני משפחה.

תקנות עירוניות בירושלים קובעות שבקשות לתקציבים עירוניים עבור בניית בתי תפילה חדשים בירושלים חייבות לשמש לבניית בתי כנסת, וכי הנוסח אינו מספק שום מימון לתמיכה בבניית כנסיות או מסגדים חדשים בעיר, על-פי נציג של מועצת העיר וכלי תקשורת מקומיים.

המשרד לענייני וואקף וענייני דת של הרש״פ (הקדש דתי) המשיך לשלם עבור בניית מסגדים חדשים, תחזוקתם של כ-1,800 מסגדים קיימים, והמשכורות של מרבית האיממים הפלסטינים בגדה המערבית. המשרד גם המשיך לספק תמיכה כספית מוגבלת לחלק מאנשי הכמורה הנוצרים ולארגוני צדקה נוצרים.

הרשויות המשיכו לאכוף פסיקות של בית הדין הגבוה לצדק של ישראל והכריזו שההפרדה בין גברים לנשים ברחובות ובמדרכות ציבוריים בשכונה החרדית היהודית מאה שערים אינה חוקית.

למרות שהרש״פ הסירה את סעיף ההשתייכות הדתית מתעודות הזהות של פלסטינים ב-2014, עדיין נמצאות בשימוש תעודות זהות ישנות יותר, שבהן רשום המחזיק כמוסלמי או כנוצרי בהתאם לדרישות שהיו קיימות לפני 2014.

המשיכו להתרחש מקרים שבהם כלי תקשורת רשמיים של הרש״פ פרסמו חומרים בלתי סובלניים מבחינה דתית ואנטישמיים. בינואר שידרה הטלוויזיה של הרש״פ סרט תיעודי שבו נאמר שמדינות אירופה ביקשו לגרש יהודים ותמכו בהקמת מולדת יהודית בישראל כי אותן מדינות סבלו "מהמזימות, מתכונות האופי, המונופולים ומהשחיתות של היהודים". אחרי שב-2 לנובמבר נגזר מאסר עולם על הצעיר הפלסטיני מוראד בדר עבדאללה אדעיס

בגין הריגת תושבת ההתנחלות עתניאל, דפנה מאיר, דיווחה התקשורת שעל-פי כתב האישום נגדו שהוגש ב-14 בינואר, אדעיס הודה שהושפע מהסתה אנטישמית ב"תקשורת הפלסטינית".

נשיא הרש״פ עבאס, ראש ממשלת ישראל נתניהו, ראש עיריית ירושלים ניר ברקת, ו"מועצת המוסדות הדתיים בארץ הקודש" (CRIHL) – קבוצה המפגישה בין הרבנות הראשית בישראל, ראשי הכנסייה בירושלים, והקאדי הראשי של בתי הדין השרעיים של הרש״פ – המשיכו לגנות את התקפות "תג מחיר". ממשלת ישראל המשיכה לכנות את מבצעי התקפות "תג מחיר" חברים ב"ארגונים לא חוקיים", ויחידה של משטרת ישראל התמחתה בחקירת התקפות "תג מחיר" והתקפות אחרות במקומות תפילה. משטרת ישראל וצה״ל דיווחו על חקירת כל המקרים הידועים של התקפות ממניעים דתיים וביצוע מעצרים במקומות שהתאפשר, למרות שארגונים לא ממשלתיים, מוסדות דת, והתקשורת המשיכו לטעון שאותם מעצרים לעתים נדירות הובילו להעמדות לדין. בהתקפות "תג מחיר" רבות, לפי הדיווחים, לא הועמד איש לדין. לדוגמה, במרץ וביולי, דיווחו תושבים בכפר הפלסטיני דומא, דרומית לשכם, שמתנחלים יהודים חשודים הציתו אש בשני בתים של קרובי המשפחה שהייתה קרבן להתקפת ההצתה הקטלנית ביולי 2015. רשויות ישראליות לא זיהו חשודים כלשהם בהתקפות ההצתה הללו.

"מועצת המוסדות הדתיים בארץ הקודש" פרסמה הצהרות שגינו את התקפות "תג מחיר", כולל חילול אתרים דתיים כמו הצתת בית הכנסת במאחז גבעת שורק, אך היא לא נועדה בהרכב מלא במשך השנה.

משקיפים על ההתנהלות הארכיאולוגית בירושלים ובגדה המערבית המשיכו לטעון שרשות העתיקות של ישראל, גוף ממשלתי ישראלי, ניצלה תגליות ארכיאולוגיות התומכות בטענות יהודיות, תוך התעלמות מממצאים היסטוריים משמעותיים אחרים של דתות אחרות, או מצורכי התושבים הפלסטינים באתרים אלה. הארגון הלא ממשלתי הישראלי "עמק שווה" אמר שהפיתוח של אתר ארכיאולוגי הקשור למשכן ולארון הברית בסמוך להתנחלות שילה בגדה המערבית עקרה ממקומם פלסטינים שגרו בתחום האתר. על-פי דו״ח של מבקר המדינה של ישראל שפורסם באפריל, הסמיכה רשות העתיקות את "אלעד", קבוצה פרטית ישראלית של מתנחלים, לנהל חפירה ארכיאולוגית בשכונת סילואן הפלסטינית במזרח ירושלים, על יד המרכז התיירותי "עיר דוד", שלדברי ארגונים לא ממשלתיים חפרה באופן בלתי ראוי דרך שכבות של הריסות של ממלוכים מוסלמים, נוצרים ביזנטיים ורומאים כדי לחשוף שרידי בניינים מתקופת בית שני. הקרן למורשת הכותל המערבי המשיכה לקדם חפירות ארכיאולוגיות נמשכות צפונית ומערבית לרחבת הכותל המערבי, כולל במנהרות מתחת לרובע המוסלמי של העיר העתיקה, שלדברי הוואקף שינו את הנוף הדתי של האזורים שמסביב לחרם א-שריף/הר הבית. בדצמבר, עתר "עמק שווה", ארגון לא ממשלתי ישראלי העוסק בארכיאולוגיה, לבית הדין הגבוה לצדק הישראלי כדי לבטל את תוקפה של הכרזה מטעם המשרד לענייני דת שמנהרות

הכותל המערבי הן אתר יהודי בלעדי. הארגון הלא ממשלתי אמר שהחפירה גם גילתה מקום תפילה נוצרי, בית ספר מוסלמי, ובניינים מהתקופה הממלוכית המוסלמית.

ממשלת ישראל המשיכה לקיים את תקנותיה הקודמות לגבי הנפקת אשרות לזרים לעבודה בירושלים ובגדה המערבית, שלדברי מוסדות נוצריים פגעו בתפקודם שכן לא אפשרו את כניסתם של אנשי כנסייה רבים לעבודה במקום. נוצרים מעדות רבות המשיכו להביע דאגה בקשר לקושי בקבלת אשרות לאנשי כנסייה. ממשלת ישראל המשיכה להגביל אנשי כנסייה נוצרים ערבים המשרתים בגדה המערבית או בירושלים לאשרות כניסה חד-פעמיות, מה שלדברי מנהיגי קהילות מקומיים בגדה המערבית סיבך נסיעות נדרשות לאזורים אחרים שתחת חסותם הכנסייתית מחוץ לגדה המערבית או ירושלים, כגון בירדן. כמרים, נזירות ועובדי דת אחרים מארצות ערב אמרו שהם המשיכו להתמודד עם עיכובים ארוכים לפני שקיבלו אשרות, ודיווחו על סירובים תכופים לבקשותיהם לקבלת אשרות. ממשלת ישראל אמרה שעיכובים או סירובים של אשרות נבעו מצרכים ביטחוניים. נושאי תפקידים מכנסיות רבות הביעו דאגה מכך שמבקשי אשרות שאינם ערבים ומבקשי חידוש אשרות התמודדו גם הם עם עיכובים ארוכים.

על פי כמה נושאי תפקידים כנסייתיים, ישראל המשיכה לאסור על חלק מהכמרים הערבים הנוצרים להיכנס לעזה, כולל בישופים וכמרים בכירים אחרים שביקשו לבקר קהילות או משלחות שבחסותם הרוחנית. ישראל סייעה לביקורים של אנשי כנסייה כולל בישופים מארצות לא ערביות לעזה במספר הזדמנויות, כגון משלחות מאירופה, מצפון אמריקה ומדרום אפריקה בינואר ובנובמבר.

לדבריהם של ראשי כנסיות ופלסטינים מן השורה, שילוב של גורמים המשיך לספק את הדחף לעזיבת הנוצרים המוגברת מירושלים ומהגדה המערבית, כולל היכולת המוגבלת של קהילות נוצריות באזור ירושלים להתרחב עקב הגבלות בנייה מטעם עיריית ירושלים או מטעם הרשויות הישראליות באזור C; עקב הקשיים שחוו אנשי כמורה נוצרים בהשגת אשרות ישראליות ואישורי שהייה; בשל הגבלות ישראליות על איחוד משפחות; בגלל בעיות מיסוי; וכן בשל קשיים כלכליים שנוצרו עקב הגבלות תנועה שהטילה ישראל.

התעללות של כוחות זרים וגורמים חיצוניים

חמאס, הג׳יהאד האסלאמי הפלסטיני, וקבוצות מיליטנטיות וטרוריסטיות נוספות היו פעילות בעזה.

בעזה, המשיכו להתרחש מקרים שבהם "משטרת הצניעות" של חמאס או קציני בטחון הפנים הענישו גברים ונשים בקנסות על עבירות כמו לבוש "בלתי מתאים" (כדוגמת לבישת בגדים בסגנון מערבי או בגדים הדוקים כגון ג׳ינס או חולצות "טי", או הימנעות מחבישת מטפחת על הראש) בשטחים ציבוריים, למרות שעל פי התקשורת וארגונים לא ממשלתיים מקומיים, האכיפה הייתה בלתי עקבית.

קבוצות נוצריות דיווחו שחמאס נטה לנהוג בסובלנות כלפי הנוכחות הנוצרית הקטנה בעזה ולא אכף על נוצרים לציית לחוק האסלאמי. פעולות צבאיות ישראליות ב-2014 גרמו נזק לבניינים נוצרים רבים והרסו בתים של נוצרים, והשאירו אותם מודאגים לגבי יכולתם להמשיך לגור שם. באפריל האשימו נוצרים פלסטינים את רשויות חמאס בעזה בכך שלא מנעו נזק לשרידים של כנסיה ביזנטית שהתגלתה בעת החפירות לצורך בניית מרכז קניות בעיר עזה.

באפריל, הוביל אימם הקשור למשרד לענייני הוואקף ועניינים דתיים בעזה ילדים באירוע חובה של חזרה בתשובה המונית, שעליה מתחו קבוצות פוליטיות פלסטיניות ביקורת כטראומטית ומזיקה לילדים, וראו בה ניסיון לעשות להם אינדוקטרינציה בכוח לפרשנות שמרנית של האסלאם.

חלק תלמידים מוסלמים המשיכו ללמוד בבתי ספר שבניהול מוסדות או ארגונים לא ממשלתיים נוצרים בעזה.
על-פי דיווחים בתקשורת, המשיכה השליטה בפועל של החמאס בעזה למנוע מהרש״פ לחקור ולהעמיד לדין מקרים של אפליה דתית שהתרחשו בעזה, כולל משוא פנים אנטי-נוצרי שדווח בהעסקה פרטית של עובדים ובחקירות משטרתיות של הטרדות נגד נוצרים.

קבוצות מיליטנטיות וטרוריסטיות, כולל החמאס והג״יהאד האסלאמי הפלסטיני, פרסמו לעתים אמירות אנטישמיות. בנובמבר, אמר בכיר חמאס שהופיע בתחנת הטלוויזיה אל ג׳זירה שהדבר החשוב ביותר ביהדות הוא כסף והאשים אמריקנים יהודים ששיחדו נשיאים אמריקאים. כלי תקשורת שבשליטת החמאס המשיכו לשדר תכניות אנטישמיות כולל עידוד אלימות נגד יהודים. לדוגמה, באפריל שידר "ערוץ אל-אקצא" הטלוויזיוני ראיון עם כלכלן פלסטיני שטען ש"הגמוניה יהודית עולמית" גרמה למשבר הפיננסי העולמי ב-2008. באוגוסט שידר "ערוץ אל-אקצא" דרשה של מחוקק מטעם חמאס שקרא לעם היהודי "העם הנתעב ביותר בהיסטוריה".

סעיף III. מצב הכבוד בחברה לחופש הדת

בנוסף לגל האלימות החברתית/לאומנית היו עוד מקרים של אלימות, כולל אלימות קטלנית, שלדברי המבצעים הייתה מוצדקת לפחות בחלקה מסיבות דתיות. המקרים כללו הריגות, התקפות פיזיות ומילוליות נגד מתפללים וכמרים, וונדליזם נגד אתרים דתיים. הייתה גם הטרדה על-ידי חברים בקבוצה דתית אחת נגד אחרת, לחצים חברתיים להישאר בתוך הקבוצה הדתית, וקטעים אנטישמיים ששודרו בתקשורת.

ב-30 ליוני, דקר צעיר פלסטיני למוות נערה בת 13 בעלת אזרחות כפולה אמריקנית-ישראלית, הלל אריאל, בביתה בהתנחלות קריית ארבע בגדה המערבית. התוקף, מוחמד

נאסר מחמוד טראיירה, בן ה-16, גם דקר ופצע איש ביטחון פרטי מההתנחלות לפני שהמאבטח ירה בו למוות.

ב-10 לנובמבר, הרגו אלמונים חמושים בעזה את מיתקל אל-סלמי, פעיל מקומי שהיה ידוע בתמיכתו באסלאם השיעי. המשטרה שבניהול חמאס עצרה בעבר את אל-סלמי בפברואר על פרסום סיפורים פרו-אירניים ופרו-חיזבאללה ועל הטלת ספק בחכמים סונים בפייסבוק. משטרת החמאס בעזה הודיעה שהיא חוקרת את מעשה הירי.

צעירים פלסטינים זרקו אבנים ובקבוקי תבערה וביצעו מעשי אלימות נוספים נגד מבקרים יהודים ב"קבר יוסף" בשכם. לדוגמה, ב-23 לאוגוסט, השליכו פלסטינים מקומיים אבנים על קבוצות יהודיות שביקרו בקבר יוסף ללא ליווי בטחוני, על-פי דיווחי העיתונות המקומית, והספיקו לפגוע בשניים מהיהודים הישראלים לפני שצה״ל התערב ופיזר את החשודים הפלסטינים.

מיליטנטים יהודים חשודים ביצעו התקפות "תג מחיר" נגד נכסים דתיים נוצרים ומוסלמים, כולל התקפות נגד אנשי כמורה, וונדליזם וריסוס כתובות אנטי נוצריות בכנסיית הדורמיציון ובבתי הקברות היווני-אורתודוקסי והארמני-אורתודוקסי בהר ציון סמוך לעיר העתיקה, וכן הצתה של כמה בתים בכפר דומא בגדה המערבית. כתובות נאצה שרוססו בכנסיית הדורמיציון בינואר כללו מגני דוד, חרב מגואלת בדם, ועשרות סיסמאות אנטי-נוצריות כגון "נוצרים לעזאזל", "מוות לנוצרים הכופרים", "יימח שמו [של ישוע] וזכרו", ו"נקמת בני ישראל עוד תבוא".

על-פי דיווחים, ביצעו נערים פלסטינים הצתות וונדליזם בבית הקברות בהר הזיתים ובבתי כנסת בירושלים ובהתנחלות ישראלית בגדה המערבית סמוך לחברון. בפברואר, הציתו חשודים פלסטינים אש בבית כנסת מאולתר במאחז "גבעת שורק" סמוך לחברון, וחיללו כמה ספרי תורה. בספטמבר ריססו חשודים צלבים על קיר בית כנסת בירושלים. בנובמבר נשרפו שני קברים יהודים עתיקים מתקופת בית שני הידועים כ"יד אבשלום" ו"מערת יהושפט" בעמק קדרון שלרגלי בית הקברות הר הזיתים מזרחית לעיר העתיקה, במה שהרשויות הישראליות טענו הייתה מתקפת הצתה. ארגונים לא ממשלתיים לא דיווחו על מקרים נוספים שבהם מצבות יהודיות בבית הקברות הושחתו במשך השנה, והיו שזקפו עובדה זאת לזכות שמירה ביטחונית משופרת.

מספר הטרדות והתקפות נגד מוסלמים ונוצרים בירושלים על-ידי קבוצות של יהודים עלה, על-פי דיווחים. הארגון הישראלי יהודי "להבה" המשיך למחות נגד מערכות יחסים חברתיות בין יהודים לפלסטינים, התבטא נגד נוצרים ונגד מוסלמים, ולפי הדיווח תקף פלסטינים בירושלים המערבית. התקשורת הישראלית דיווחה שפלסטינים או מעסיקיהם הישראלים הגישו לפחות 20 תלונות על הטרדה ותקיפה – כולל באבנים ובגז פלפל – על-ידי פעילים של "להבה" במרכז ירושלים במשך השנה. רשויות ישראל לעתים נדירות העמידו לדין חשודים בהתקפות כאלה, נמנעו מפתיחת חקירות או סגרו תיקים עקב העדר

ראיות, על פי קבוצות מקומיות לזכויות אדם והתקשורת. בספטמבר סגר משרד התובע הכללי בירושלים את חקירתו על הכאת דרוזי ישראלי בירושלים על-ידי פעילי "להבה" שלפי החשד שמעו אותו מדבר ערבית, מפני שלדברי המשטרה תיק החקירה אבד ולא היו מספיק ראיות להעמדה לדין. בינואר דיווחה התקשורת המקומית על אמירות פומביות של ראש "להבה" בעבר, לפיהן נוצרים אינם מתקבלים בברכה בירושלים ועל יהודים לפעול כדי לחסום את הגירתם אל העיר. בספטמבר שיבשו מנהיגי "להבה" הופעה של מקהלת כנסייה ארמנית במרכז קניות במרכז ירושלים בצעקות "נוצרים לכו לסוריה" ו"רוצחי יהודים!" המשטרה סילקה שניים ממפגיני "להבה" לאחר שסירבו להתפזר.

משתתפים, כולל כמה חברי להבה ב"מצעד הדגלים" ביום ירושלים, המציין את הכיבוש הישראלי ב-1967 של מזרח ירושלים, צעקו סיסמאות אנטי-מוסלמיות ברובע המוסלמי של העיר העתיקה כגון "בית המקדש ייבנה, המסגד [אל-אקצא] יישרף", ו"מוחמד מת". המשטרה עצרה כמה תומכי "להבה" בעת המצעד. הארגון היהודי הישראלי "יד לאחים" על-פי דיווח המשיך ללחוץ על נשים יהודיות לא להיפגש עם גברים פלסטינים ולהזהיר גברים פלסטינים שיתרחקו מנשים יהודיות. הארגון גם המשיך לעודד אנשים לדווח לו על זוגות מעורבים יהודיים-פלסטיניים.

אנשי כמורה מקומיים אמרו שכמה ישראלים יהודים בירושלים המשיכו להטריד אותם באמצעים לא-פיזיים כמו עלבונות ויריקות. מקרים אלה התרחשו לעתים קרובות ביותר סמוך לכנסיות בקו התפר בין מזרח ירושלים למערבה, בעיר העתיקה, וסמוך לאתר הקדוש המשותף של "חדר הסעודה האחרונה"/"קבר דוד" בסמוך לעיר העתיקה.

עשרות תלמידים יהודים ניסו לשבש תפילה של נוצרים יוונים אורתודוקסים בחג ה"פנטקוסט" הנוצרי ב"חדר הסעודה האחרונה"/"קבר דוד". על-פי הדיווח, צעקו המפגינים "תועבה!", "רשעים!" ו"יימח שמו של האל שלכם כביכול". משטרת ישראל וידאה שהמפגינים לא ימנעו את המשך התפילה הנוצרית אורתודוקסית ועצרה כמה מפגינים.

נהגים שנסעו בכלי רכב ממונעים בתוך או ליד שכונות חרדיות בשבת בירושלים דיווחו על הטרדות – כגון קללות או יריקות – מצד תושבים יהודים חרדים בשכונות אלה. על-פי העיתונות המקומית, המשיכו כמה קבוצות חרדיות לגנות את תושבי ירושלים שלא צייתו לפרשנות המחמירה של ההלכה בנושאים שונים, כולל אם עסקים בשכונות חילוניות בירושלים – כמו בית קולנוע גדול שבנייתו הושלמה במערב ירושלים – יכולים להיות פתוחים בשבת.

יהודים חרדים בכותל המערבי המשיכו להטריד מילולית מבקרים ומתפללים יהודים שלא צייתו למסורת היהודית האורתודוקסית, כמו לבישת לבוש צנוע או הפרדה מגדרית ברחבת הכותל המערבי. חברים בתנועות היהודיות הקונסרבטיבית והרפורמית המשיכו

להעביר ביקורת על הפרדה מגדרית וכללים המכתיבים כיצד נשים יכולות להתפלל בכותל המערבי.

על-פי "עדי יהוה" ונוצרים אוונגליסטים, התנגדו קבוצות נוצריות ממוסדות למאמציהם להשיג הכרה רשמית מהרש״פ בגלל הטפתם לעשיית נפשות.

יהודים הדוגלים במתן גישה וביצוע טקסים דתיים באתר חרם א-שריף/הר הבית, כגון "חוזרים להר", "נאמני הר הבית" ו"מכון המקדש", המשיכו לקרוא לגישה יהודית רחבה יותר ולתפילות באתר, על אף שכמה רבנים אורתודוקסים המשיכו להתנגד לביקורי יהודים באתר. כמה קבוצות יהודיות המשיכו לקרוא להשמדת "כיפת הסלע" ומסגד אל-אקצא האסלאמיים ולבניית בית מקדש שלישי. לדוגמה, טקס מדומה של הקרבת קרבן בהר הזיתים בירושלים באפריל שארגנו קבוצות פעילים של התנועה למען הר הבית בפסח כלל קריאות לסילוק "התועבה" בחרם א-שריף/הר הבית ורמז למועד שבו האתר "ישוטח ויטוהר" לשם בנייה מחדש של בית המקדש היהודי השלישי. הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית בישראל, קבוצה פוליטית ודתית המתנגדת להשתתפות בממשל מקומי או לאומי, שאותה הוציאה ממשלת ישראל אל מחוץ לחוק בנובמבר, המשיכה לקרוא לחבריה "להגן" על מסגד אל-אקצא.

על-פי מקורות פלסטיניים, מרבית המשפחות הנוצריות והמוסלמיות בשטחים הכבושים על פי דיווח המשיכו ללחוץ על ילדיהם, ובייחוד על בנותיהם, להתחתן בתוך הקבוצות הדתיות שלהם בהתאמה. זוגות שאתגרו את הנורמה החברתית הזאת, ובייחוד פלסטינים נוצרים או מוסלמים שביקשו להינשא ליהודים, יכלו להיתקל בהתנגדות משפחתית וחברתית ניכרת. משפחות מתנכרות לעתים קרובות לנשים מוסלמיות ונוצריות הנישאות לבן דת אחרת משלהן. ארגונים לא ממשלתיים ואנשי כמורה מקומיים דיווחו שקשה יותר לנוצרים פלסטינים להתגרש עקב הגבלות של כנסיות מסוימות, כולל הכנסייה הלטינית (קאתולית) והאנגליקנית/ אפיסקופלית, על דיונים בנושאי גירושין ומעמד אישי בבתי הדין שלהם.

כלי תקשורת פלסטינים עצמאיים המשיכו לשדר תכניות אנטישמיות. ביולי שידרה תחנת הטלוויזיה "אאודה" הפלסטינית סרטון מצויר לילדים המתאר יהודים כרשעים וכנציגי השטן, הנלחמים למענו ועושים את דברו כאן עלי אדמות.

על-פי העיתונות המקומית והרשתות החברתיות, המשיכו כמה מתנחלים יהודים בגדה המערבית להצדיק את התקפותיהם על רכוש פלסטיני, כגון עקירה של עצי זית פלסטינים או התקפות "תג מחיר", כפעולות הנדרשות למען ההגנה על היהדות.

ב-13 לאוקטובר, נפגשו הקאדי הראשי של בתי הדין השרעיים של הרש״פ, מחמוד אל-הבאש והרב הספרדי הראשי יצחק יוסף בפגישת פסגה בירושלים, לצד כמה רבנים ישראלים נוספים ואישים פלסטינים מוסלמים כדי לדון בסובלנות דתית. ב-17 לנובמבר,

נפגשה קבוצה של אנשי דתי בולטים ישראלים ופלסטינים בכנס פסגה בספרד ופרסמה הצהרה משותפת בגנות האלימות הדתית וההסתה. בין המשתתפים היו הרב הראשי האשכנזי הרב דוד לאו, שייח׳ ראיד באדיר – חוקר שריעה מוביל וחבר במועצת העולמא הפלסטינית, שייח׳ עימאד פאלוג׳י, אחד המייסדים של הזרוע החמושה של חמאס עז א-דין אל-קסאם המשרת כיום כיו״ר "מרכז אדם לדיאלוג בין תרבויות" בעזה, הארכיבישוף המליכי ג׳ורג׳ בקעוני והבישוף הלטיני של ירושלים וויליאם שומלי; הבישוף הלותרני מוניב יונאן; והמטרופוליטן היווני-אורתודוקסי תימותיאוס מרגריטיס.

סעיף IV**. מדיניות ארצות הברית**

נושאי תפקידים מהקונסוליה הכללית בירושלים נפגשו עם פקידי הרש״פ לדון בסובלנות דתית ובתפיסותיהם לגבי שינויים בסטטוס קוו של אתרים דתיים, כולל דאגות פלסטיניות לגבי הגבלות על גישת מוסלמים לחרם א-שריף/הר הבית. דיונים אלה כללו בקשות לרש״פ ולאנשי פת״ח להסיר טקסטים בלתי סובלניים מבחינה דתית או לשונית המפארים מעשי אלימות מחשבון הפייסבוק של מפלגת פת״ח ומכלי תקשורת ורשתות חברתיות פלסטיניות אחרות. פקידי הקונסוליה הכללית הביעו גם דאגה לגבי החלטות אונסק״ו שבחסות הרש״פ שמזערו או התעלמו מהקשר היהודי ההיסטורי והדתי לחרם א-שריף/הר הבית והכותל המערבי. אנשי הקונסוליה הכללית הביעו בפני הרשויות המקומיות את ההשקפות והדאגות שביטאו הן קבוצות של הרוב והן קבוצות של מיעוטים.

נושאי תפקידים בכירים בארה״ב, כולל הנציג הקבוע של ארה״ב לאו״ם וסגן עוזר מזכיר המדינה לדמוקרטיה, זכויות אדם ועבודה, ביקרו באזור ונפגשו עם פוליטיקאים ומנהיגים דתיים ואנשי חברה אזרחית מקומיים כדי לדון בסובלנות דתית ובצורך בשיתוף פעולה נגד הפליה דתית, כדוגמת התקפות "תג מחיר" בירושלים ובגדה המערבית. נציג ארה״ב למועצת זכויות האדם של האו״ם נפגש עם פלסטינים מקומיים כדי לשמוע את דאגותיהם שבניית גדר ההפרדה הישראלית בעמק כרמיזן מפריעה לגישה אל המנזר ואל בית הספר הקאתולי ואל קרקעות חקלאיות ליד בית לחם.

הקונסול הכללי ופקידי הקונסוליה הכללית נפגשו לעתים מזומנות עם נציגים מטווח רחב של קבוצות דתיות מירושלים, מהגדה המערבית וככל שהדבר התאפשר גם מרצועת עזה. נכללו גם פגישות עם הוואקף ועם מנהיגים מוסלמים בירושלים וברחבי הגדה המערבית, פגישות עם רבנים אורתודוקסים וחרדים, ועם נציגים של מוסדות יהודיים שונים, קשר רציף עם מנהיגים של "מועצת המוסדות הדתיים בארץ הקודש" (CRIHL), הפטריארכיות היוונית-אורתודוקסית, הלטינית (קאתולית), והארמנית-אורתודוקסית, ופגישות עם נציג משמורת הכס הקדוש בארץ הקודש, מנהיגים של הכנסיות האנגליקנית והלותרנית, ומנהיגים של קבוצות נוצריות אוונגליסטיות. פגישות אלה כללו דיונים על חששותיהן של הקבוצות בקשר לסובלנות דתית, גישה לאתרים דתיים, כבוד כלפי כוהני דת, והתקפות על אתרים דתיים ובתי תפילה. לדוגמה, הקונסול הכללי ביקר בבית הקברות היהודי בהר הזיתים עם הארגון הלא ממשלתי "הוועד הבינלאומי לשימור הר הזיתים" כדי לדון בגישה

ובביטחון למבקרים, ובמעשי ונדליזם נגד מצבות שם. פקידי הקונסוליה דיברו עם נוצרים מקומיים על דאגותיהם לגבי הפרעה לגישה לקרקעות החקלאיות שלהם ואל מנזר מקומי עקב בניית גדר ההפרדה הישראלית בעמק כרמיזן, ועם אנשי הוואקף לגבי גישה של מוסלמים לחרם א-שריף/הר הבית ולגבי הגבלות משטרת ישראל על פרויקטים לשיפוץ של הוואקף שם. אנשי הקונסוליה דיברו גם עם יהודים, עם נוצרים ועם מוסלמים שסבלו מהתקפות "תג מחיר", כולל פגישות עם בני משפחה כדי לעקוב אחר מצבו של הניצול היחיד בן החמש מהתקפת ההצתה הקטלנית ביולי 2015 נגד בית פלסטיני בכפר דומא שבגדה המערבית. אנשי הקונסוליה הכללית התנגדו למקרים של פרסום חומרים בלתי סובלניים ואנטישמיים בכלי תקשורת וברשתות החברתיות של הרש״פ ושל פת״ח.

אנשי הקונסוליה הכללית בחנו שורה של האשמות, כולל טענות על נזקים למקומות תפילה, דיבור בלתי סובלני, וטענות בנוגע לגישה לאתרי דת, ופרסמו הצהרות המגנות מעשים אלה, כולל אמירות נגד התקפות "תג מחיר".